

**UNIVERSITATEA ECOLOGICĂ DIN
BUCUREȘTI**

FACULTATEA DE Psihologie

Program de studii universitare de licență: Psihologie

Forma de învățământ: cu frecvență redusă

Suport de curs pentru disciplina:

Sociologie

Titular de disciplină:

Conf. univ. dr. Mihai Covaci

București

2022-2023

Cuprins

1. Preocupări ale sociologiei.....	5
1.1. Definiri	6
1.2. Abordări micro și macro	7
2. Schimbarea socială ca proces și teorie	7
2.1. Moartea Web-ului și saturarea socială	9
3. Schimbarea socială. Sursele schimbării sociale. Teoriile schimbării sociale.....	10
3.1. Factorii schimbării sociale	12
4. Schimbare, evoluție și modernizare.....	14
4.1. Schimbare.....	14
4.2. Tipuri de evoluții.....	14
5. Teoriile modernizării. Tranziție, dezvoltare, subdezvoltare.....	17
5.1. Teoria modernizării	18
5.2. Teoria convergenței.....	19
5.3. Teoria dependenței	19
5.4. Postmodernismul românesc.....	21
6. Ideile, personalitățile, mișcările sociale și revoluțiile ca forțe și agenți ai schimbării	22
6.1. Etapele procesului de schimbare	22
7. Familia și globalizarea în contextul schimbărilor sociale	23
7.1. Familia.....	23
7.2. Raporturile dintre generații și schimbarea socială	24
7.3. Globalizarea	25
8. Schimbarea socială prin lege și conștiință.....	25
9. Revoluția tehnologică și schimbarea socială	28
9.1. Memoria “socială”.....	30
9.2. Tehnologia modernă pe post de memorie externă	31
9.3. Viitorul memoriei externe și efectul asupra sinelui	33
10. Teoriile schimbării și crizelor sociale	34
10.1. Perspectiva sistemică asupra schimbării sociale	34
10.2. Teoriile evoluționiste.....	35

10.3. Teoria structural-funcționalistă	35
10.4. Teoriile conflictualiste	35
10.5. Perspectiva modernă asupra schimbării sociale.....	36
10.6. Teoriile globalizării.....	37
11. Sociologia grupurilor mici	37
11.1. Caracteristicile micro-grupurilor	38
11.2. Microgrupul educațional	39
11.3. Conducerea grupului de elevi.....	40
12. Abordare conceptuală a globalizării	41
12.1. Ce nu ar fi globalizarea	41
12.2. Ce este globalizarea? Fenomen multicausal	42
13. Personalitatea și dimensiunile interculturale	43
13.1. Provocări	43
13.2. Dimensiuni interculturale	44
13.3. Conduite interculturale	46
14. Valorile sociale și interculturale	47
14.1. Modelul Schwartz	49
14.2. Valori universale	50

Introducere

Cursul este destinat, în principal, studenților Facultății de Psihologie din cadrul Universității Ecologice din București – învățământ cu frecvență redusă (IFR), dar poate constitui un util material de studiu și pentru studenții la învățământ cu frecvență (IF).

a. Date privind titularul de disciplină

Nume și prenume:	Covaci Mihai
E-mail:	Mihai.covaci@ueb.education

b. Date despre disciplină

Anul de studiu:	I
Semestrul:	I

c. Obiectivele disciplinei

Obiectivul general al disciplinei	Disciplina își propune să releve importanța cunoașterii sociologiei pentru pregătirea specialiștilor (psihologi, profesori etc.) prin înțelegerea implicării sistemului social în diferitele forme de manifestare: economic, politic, social, cultural..
Obiectivele specifice	Obiective informaționale: - cunoașterea rolului mediului și educației în dezvoltarea socială; - construirea unei viziuni complexe asupra personalității; - cunoașterea diferitelor tipuri de teorii despre viața socială și construirea unei viziuni complexe asupra societății; - cunoașterea interacțiunilor dintre activitatea individuală și cea socială. Obiective operaționale: - formarea capacității de analiză a sistemului social la nivelele micro, mezo și macrosocial; - formarea capacităților de analiză, eșantionare, sinteză - formarea atitudinilor și comportamentelor prosociale - formarea competențelor de cercetare științifică - formarea competențelor necesare unor dezbateri și interviuri focalizate de grup - Scrierea unor eseuri sociologice

d. Competențe acumulate după parcurgerea cursului

Competențe profesionale	CP1 Operarea cu concepte fundamentale din domeniul sociologiei CP2. Proiectarea și realizarea unui demers de cercetare în domeniul sociologiei CP3 Evaluarea critică a situațiilor problematice și a soluțiilor posibile din punct de vedere sociologic CP4 Evaluarea psihosociologică a individului, grupului și organizației CP5 Proiectarea și realizarea intervențiilor în sfera sociologiei CP6. Relaționarea și comunicarea interpersonală specifică domeniului psihologiei
Competențe transversale	CT1. Executarea responsabilă a sarcinilor profesionale conform principiilor deontologice specifice în exercitarea profesiei CT2. Aplicarea tehnicilor de muncă eficientă în echipă multidisciplinară pe diverse paliere ierarhice CT3. Autoevaluarea nevoilor de formare continuă în vederea adaptării competențelor profesionale la dinamica oricărui context social

1. Preocupări ale sociologiei

Inițial sociologia (termen introdus de Comte, provine din latinescul *socius* – asociat, tovarăș și grecescul *logos* – teorie, știință) s-a ocupat cu studiul teoretic al societății în integralitatea ei iar ulterior s-a dezvoltat sub forma unor studii care vizau diverse procese și fenomene sociale. Astfel a apărut transdisciplinaritatea sociologică iar sociologia educației studiază și prezintă realitatea socială aflată sub incidența educației. De la bun început omul s-a supus influențelor exercitate din mediul de trai și a fost dependent de informațiile pe care le culegea din mediul exterior pentru a-și îmbunătăți propriul trai. Ca atare, educația era percepută fie ca un element ontic (indispensabil existenței) cu un rol transformator, fie ca un element de progres, fie ca un element care-l pregătește pe individ în preluarea diverselor roluri sociale, fie ca un element care transferă societatea pe un alt nivel. Prin urmare “educația reprezintă un transfer de valori de la societate la individ. Ea este un fenomen social dotat cu o relativă autonomie, manifestată prin funcțiile sale proprii, prin modul său de derulare, prin structura sa specifică.

Sociologul educației este interesat, aproape în aceeași măsură ca și pedagogul, de mecanismul intern al educației, adică de specificitatea ei.” (Androne, p. 3). În acest vast câmp social, “educație este un tip specific de acțiune socială, ea întreține multiple legături cu celelalte fenomene sociale” (Androne, p. 4). Educația organizată se deosebește de influențele spontane ale mediului și se concretizează într-un caracter direcțional, teleologic, obiectivizat și instituțional. Astfel omul este un produs social și un factor social. “Societatea umană a perfecționat un mecanism de diminuare a imprevizibilului și de creștere a controlului asupra procesului dezvoltării individuale – educația: activitate specific umană care mijlocește și diversifică raportul dintre om și mediul său, favorizând dezvoltarea omului prin intermediul societății și a societății prin intermediul omului. (Fauré, 1974).” (Bălan, p. 2). După alte exprimări “omul este o producție socială, iar societatea – producție a oamenilor socializați primar și secundar” (Ionescu, 2007, p. 3).

Astfel “fiecare om este sociolog al educației fără să o știe: practica socială se bazează pe o astfel de «sociologie practică» și fiecare om apelează la o anumită «teorie» a dependențelor dintre stimulenți și reacții sociale.” (Bălan, p. 2). Această teorie se bazează pe câteva surse ale adevărului și anume: intuiția, autoritatea, tradiția, simțul comun la care s-ar putea adăuga excluderea absolutismului și neutralitatea etică (Bălan, pg. 2-4).

Atât sociologia cât și pedagogia s-au născut din filozofie iar sociologia educației s-a născut la confluența dintre ele. Întemeietorii sociologiei (A. Comte, K. Marx, E. Durkheim, M. Weber) au fost filosofi iar Durkheim “fondatorul sociologiei educației era activ angajat în proiecte școlare laice în a III-a Republică franceză și este imposibil de a interpreta opera sa în afara intereselor ideologico-politice de la sfârșitul sec. al XIX-lea” (Bulzan, 2015-2016, p. 3). Cea mai simplă definiție a sociologiei a fost dată de Comte în 1833 “știința societății”, “știința formelor de viață socială omenești” (Bălan, p. 2).

Cele două discipline nu se aseamănă doar prin legăturile lor de origine și mai ales prin felul în care formează actuala societate. Astfel ele au efecte formative asupra indivizilor, asupra grupurilor sociale, asupra variatelor ansambluri organizaționale prin acțiunile educative

exercitate și asigură deci acel continuu bidimensional după cum se exprima Plugaru “Societatea și educația sunt structuri corelate și aflate, totodată, într-o schimbare, dezvoltare, realizabile și realizate în spațiu și în timp. Determinările spațio-temporale marchează cu o deosebită forță întregul circuit praxeologic al continuumului educație-societate, conferind aspecte proprii logicilor ce ascultă de acest continuum și ritmurilor și particularităților fiecăruia din elementele componente ale acestui circuit (subiectul acțiunii educaționale, obiectul acțiunii educaționale, subiectivitatea obiectului concretizată mai ales în idealuri, scopuri și obiective, dispozitiv pedagogic, mesaje educaționale, ambianța educațională, situațiile educaționale etc.), în cadrul căruia fiecare se modifică în funcție de celălalt, păstrându-și autonomia în ansamblul circuitului” (Plugaru & Pavalache, 2007, p. 18).

Subdiviziuni sociologice care se ocupă de analiza educației: sociologia educației (familia, grupul de egali, școala, media, rețele etc.); sociologia școlii (subdiviziune a sociologiei educației); - sociologia educațională (disciplină teoretică universitară) (Marica, 2016, p. 7).

1.1. Definiri

E. Durkheim (1858-1917) a ținut primul său cursul de *Pedagogie și științe sociale* începând din 1887 la Universitatea din Bordeaux. Este considerat primul curs de sociologie care s-a predat într-o instituție de învățământ superior. Titlul acestui curs se explică prin faptul că, în acea perioadă, tânăra știință a sociologiei nu era încă acceptată în universitățile franceze, așa încât Durkheim a încercat să introducă și să impună studiul acestei noi discipline prin intermediul pedagogiei. În 1902 a predat la Sorbona un curs de “Știința educației” care a fost de fapt primul curs de sociologia educației (Diaconu, pg. 8-9).

Sociologia educației studiază educația ca instituție definitorie a societății sub mai multe aspecte. Problemele fundamentale pe care le cercetează sociologia educației sunt legate de: analiza structurală a sistemului educativ al societății (în sens de alcătuire sau anatomie); analiza funcțională a sistemelor educative (în sens de mod de funcționare, activități sau manifestări); analiza evolutivă (de schimbare și dezvoltare) (Diaconu, p. 8).

“Sociologia educației poate fi definită ca ramură a sociologiei care studiază științific practicile educative din diferite societăți, relațiile educaționale, rolurile educaționale, grupurile educaționale, schimbările care au loc în domeniu etc. Ea introduce în rezerva de cunoștințe și experiențe a celor implicați în activitatea educativă, cunoștințe și rezultate ale cercetărilor făcute de sociologii educației” (Ionescu, 2007, p. 9).

Sociologia educației analizează: elevii (sub aspectele fizice, psihologice, sociale); profesorii și administratorii educației; rezultatele funcționării mecanismelor de socializare, de selecție; gradul de asimilare a cunoștințelor și deprinderilor practice; reușita școlară; efectele învățăturii asupra stilurilor de viață, comportamentului politic sau status-ului social; mecanismele de transmitere a ordinii sociale, morale și a cunoștințelor (curriculum-ul); diviziunea lor (litere-științe, științe pure sau aplicate); consecințele asupra identității elevilor și studenților; tipul de pedagogie (maniera în care sunt transmise conținuturile); tehnologiile utilizate (manuale, hărți, filme, laboratoare); utilizarea timpului de învățământ; natura relațiilor între profesor și elev; structurarea puterii în relațiile educaționale; regulile de evaluare etc.

Cherkaoui apud (Ionescu, 2007, p. 9). Pe scurt, sociologia educației se ocupă cu “studiul relațiilor dintre societate și educație” (Popovici, 2010, p. 5).

1.2. Abordări micro și macro

În câmpul sociologiei educaționale, societatea poate fi studiată microsociologic și macrosociologic. Abordările microsociologice se referă la analizele grupurilor mici. Iar “analiza macrosociologică își propune să evidențieze organizarea instituțională a educației și implicațiile acestei organizări asupra dezvoltării omului ca ființă socială. În al doilea rând, își propune să studieze modul în care este influențată educația de o serie de procese demografice, politice, culturale, comunitare etc.” (Diaconu, p. 10).

Dintr-o perspectivă mai extinsă, analiza macrosociologică studiază organizarea instituțională a educației și implicațiile acesteia asupra dezvoltării omului și a modului în care este influențată educația de procesele demografice, politice, culturale, comunitare etc. la nivelul educației primare, secundare și post-secundare. Tot în preocupările macrosociologice intră și modul în care școlile, colegiile și universitățile acționează ca instituții de socializare, măsura în care aceste instituții influențează stratificarea socială, mobilitatea socială sau obținerea succesului socio-economic la vârsta adultă, modul în care curricula creează și legitimează statul național modern, sau variația cererii și ofertei de educație, în condițiile unor anumite mișcări sociale, control social și diferite tipuri de schimbare socială. Problemele cercetate din perspectivă macrosociologică sunt: accesul inechitabil la educație, restructurarea și reforma școlilor, procesele sociale care au loc în interiorul sistemelor educative (alfabetizarea, școlarizarea de masă, informatizarea învățământului, culturalizarea), influențele pe care le exercită asupra educației procesele care se petrec la nivelul celorlalte instituții sociale (procesele politice de democratizare, monitorizare, ideologizare, birocratizare sau procesele legate de organizarea vieții comunitare) (Diaconu, pp. 10-11).

Analiza microsociologică vizează fenomenele sociale din interiorul diverselor organizații și grupuri educative precum: relațiile sociale în interiorul grupurilor educative, rolurile sociale în organizațiile educative, grupurile educaționale. Cercetarea educației din perspectivă microsociologică poate oferi anumite răspunsuri problemelor referitoare la condițiile în care unitățile școlare pot deveni mai eficiente, problema grupării elevilor în școli, procesele de stratificare din interiorul școlii și între școli, problemele abandonului școlar și a repetenței școlare la diferite niveluri, perfecționarea profesională a profesorilor etc. (Diaconu, p. 11).

2. Schimbarea socială ca proces și teorie

Cine suntem, de unde venim, încotr-o ne îndreptăm, unde vrem (trebuie) să ajungem? Cele mai simple și încuietore întrebări existențialiste. Întrebări pentru nivel macro (filogeneză) și micro (ontogenetic).

Interpretări ale timpului

De-a lungul istoriei, societatea a întreținut raporturi diferite cu temporalitatea, și-a reprezentat timpul în maniere extrem de diferite. De ce avem muzee? Ca să ne demonstrăm că am progresat.

În societățile premoderne, caracterizate printr-un mod de producție colectiv și autarhic, bazate în mod fundamental pe valorizarea tradiției, cu o structură socială simplă, puternic ierarhizată și rigidă, trecutul are o valoare exemplară. Experiența strămoșilor, a eroilor fondatori, reprezintă principalul model cultural, comportamental pe care indivizii trebuie să-l prezerve, să-l urmeze întocmai și prin asta să-l perpetueze. Mitul în societățile arhaice și tradiția în cele tradiționale se constituie în adevărate forme prescriptive pentru modul de a fi în lume al individului, adevărate construcții simbolice legitimizează cu valoare sacramentală. Societățile premoderne se fundamentează pe asemănare, astfel că datoria fiecărui individ este de a repeta cât mai fidel gesturile întemeietorilor. A fi cât mai aproape de model este o virtute, căci prezentul nu este decât o retrăire, în alte cadre, a trecutului, a perioadei aurale. De aceea timpul are o reprezentare circulară. Fără îndoială, ideea de muzeu este cât se poate de străină acestei epoci, căci muzeul este o mărturie a diferenței între ceea ce este și ceea ce a fost, distanță care, cel puțin ideologic, era indezirabilă și, prin urmare, negată. Ideea de moștenire sacră ce trebuie perpetuată o regăsim la nivel societal printr-o reproducție socială foarte ridicată, ceea ce s-ar traduce prin faptul că fiul de țăran are șanse enorme să ajungă tot țăran, iar fiul de nobil are șanse enorme să ajungă tot nobil. Mobilitatea socială este foarte mică, fiindcă pozițiile sociale se moștenesc, iar inegalitatea de șanse este considerată un fapt normal.

Societățile moderne iau naștere o dată cu procesele de industrializare și urbanizare, de diviziune a muncii și de fragmentare a societății. Rolul comunităților tradiționale intră în umbră, pe scena istoriei intră individul. Democratizarea societății, universalizarea drepturilor politice, proiectul de iluminare a maselor, sacralizarea și raționalizarea sunt mărci ale acestui timp, un timp al individualismului exacerbat, al diferențierii cu orice preț. La nivelul structurării societății, poziția socială nu se mai moștenește din familie, ci se ocupă pe baza competențelor achiziționate în școală. Așadar se trece de la statusul moștenit la statusul dobândit, diploma ia locul legăturii de sânge. Individul își poate construi propria carieră, diferită de a părinților; mobilitatea socială este ridicată. Ne aflăm în plină ideologie a societății meritocratice, adică a ascensiunii prin propriile puteri. Cercul timpului este rupt, devenind o linie, o linie ascendentă, căci ne aflăm totodată în plin mit al progresului. Ruptura cu trecutul este violentă, cum ne și arată toate mișcările de avangardă. Totul este nou, despărțire de tradiție și de canon. Timpul mitic și timpul sacru sunt destructurate de fenomenul secularizării, iar timpul părinților, al familiei de origine, este considerat și el, la rândul său, revolut. Servituților originii sociale, surse ale inegalității, i se opun generalizarea, obligativitatea și eventual gratuitatea învățământului: ai carte, ai parte! Ideologia familială e aceea a copiilor care își depășesc părinții. Eroii imaginarului social sunt cei care pornesc dintr-o familie modestă și ajung pe cele mai înalte trepte ale societății. Colecțiilor particulare nobiliare, care legitimau originea veche și poziția socială privilegiată, le iau locul muzeele publice, eventual cu acces gratuit. Există cel puțin două rațiuni de a fi a muzeelor: culturalizarea marelui public, care răspunde proiectului iluminist, și mărturie a împlinirilor rațiunii umane, ilustrând mitul

progresului. Timpului liniar îi corespunde o istorie liniară, încorporată într-o memorie unică și legitimă. Istoria este a națiunii și muzeele trebuie să o reflecte ca atare.

Teoria istoriei ciclice ne spune ca orice imperiu are o perioada de copilărie, una de maxim la maturitate si una de decădere pana la nivelul de plecare. Apoi ciclul se poate repeta.

Predicțiilor diferitelor teorii sociale

2011:

- Vor apare și vor începe să fie acceptate noi teorii pentru schimbarea actualului sistem economic mondial;
- Criza ideologiei capitaliste este recunoscută în prezent de mai toți experții. Nu este vorba doar de criza economica, financiară sau politică. Numai că nimeni nu știe cum va arăta noul sistem. O posibilitate este un sistem politic bazat pe democrația directă, cu varianta sa, democrația electronică, dar principalele translații care vor determina și politicul se vor petrece la nivel financiar – bancar;
- Spre finele anului 2011, se vor intensifica isteriile privind apropiata schimbare majoră în destinul omenirii din 21 decembrie 2012, conform Calendarului Maya;
- În primăvara-vara anului 2011 vor apare unele conflicte locale între Iran și Israel care se vor intensifica determinând intervenția Statelor Unite. Din nou, o eroare de calcul. Dar această predicție rămâne valabilă pe 2012;
- România nu va fi primită în Spațiul Shengen, iar în Uniunea Europeană se va discuta în mod oficial posibilitatea excluderii unor țări care nu îndeplinesc standardele minime impuse. Posibil să apară și unele țări care să se gândească la restrângerea implicării lor în Uniunea Europeană, sau chiar retragerea din Uniunea Europeană, cel mai probabil Irlanda. Din păcate, o predicție adevărată din plin, și reconfirmată de curând. Anglia s-a autoizolat, iar Germania și Franța au în mână alternativă creării unei zone euro mai restrânse, în cazul în care salvarea țărilor cu datorii mari eșuează;
- Se va intensifica transferul în alte țări a averilor unor politicieni, în țările unde se află copiii acestora sau simultan cu plecarea copiilor lor la studii în străinătate, ca o modalitate de prevenție împotriva unor eventuale bulversări sociale majore;
- Vor apare probleme grave de mediu, în special în zona Mării Negre și pe Dunăre. Scurgerea de reziduuri toxice de metale grele provocată de firma maghiară MAL Hungarian Aluminium Production and Trade Company pe Dunăre în februarie anul acesta, a fost cel mai mare dezastru ecologic pe Dunăre din toate timpurile. Dezastrul ecologic de la Marea Neagră este mai puțin vizibil dar, așa cum am mai întrebat, mai țineți minte un alt an în care să apară la țarm așa de mulți delfini morți? Iar cei care au fost în Delta Dunării anul acesta, știu desăre ce vorbesc. Aici, deocamdată nu se vede prea bine nici măcar vârful aisbergului.
-

2.1. Moartea Web-ului și saturarea socială

El crede că web-ul va muri și va fi ucis de aplicații – pentru mobile, dar și pentru computere și chiar pentru servere, și că 41 la sută dintre managerii IT au deja în vedere migrarea dinspre rețeaua tradițională. „Web-ul nu este Internetul; este numai o arhitectură software pe care noi decidem să o punem pe Internet”, spune el. „Ca și predecesorii săi, Web-ul va fi înlocuit până la urmă și credem că App Internet este cea mai bună direcție pentru pasul următor.

Este mai rapid, mai simplu și oferă o experiență mai bună. App Internet valorează 2,2 miliarde de dolari acum și crește cu 85 la sută în fiecare an, iar Forrester crede că trei mari companii ar putea deveni lideri în acest domeniu – Apple, Google (cu concentrare pe platforma Android) și Amazon.

Saturarea socială înseamnă că nu mai avem suficient timp la dispoziție pentru a socializa. Cu rate de penetrare ale activităților sociale Web atingând și 80 – 90 la sută în zone urbane din unele țări, consumatorii petrec deja mai mult timp folosind aplicații sociale online decât petrec făcând voluntariat, rugându-se, vorbind la telefon sau trimițând e-mail-uri. Și, în aceste condiții, cel puțin în unele zone urbane, apare saturația, care va fi urmată de o „lume post-socială”, care va elimina „unele prostii cum este Foursquare” și care va aduce o epocă a aplicațiilor eficiente de tip social enterprise (virtualsquare). Pentru că majoritatea marilor companii se îndreaptă către dezvoltarea de aplicații sociale care să le ajute să interacționeze mai bine cu clienții și să îmbunătățească modalitățile de comunicare internă.

3. Schimbarea socială. Sursele schimbării sociale. Teoriile schimbării sociale

De unde pornește schimbarea socială? Cine o controlează și dirijează (manipulează)?

Prin schimbare socială înțelegem trecerea unui sistem sau subsistem social dintr-o stare în alta, diferită cantitativ și calitativ. Acest proces permite producerea unor modificări structurale și funcționale ale sistemului social respectiv.

Este ansamblul mutațiilor care afectează durabil organizarea socială a unei colectivități date. Schimbarea socială nu este conjuncturală, un fenomen de scurtă durată, reversibil și superficial ci se înscrie în timp, modificând istoria, implicând schimbări structurale, fiind un fenomen durabil, parțial ireversibil, modificând profund raporturile sociale.

Schimbarea este unul din cele mai studiate și mai puțin cunoscute aspecte ale societății umane, în pofida numărului destul de mare al teoriilor despre schimbare. Motivele acestei situații țin de structura intimă atât a sociologiei cât și a obiectului său de studiu. Datorită complexității extreme a realității sociale și, comparativ, a — sărăciei metodologice a sociologiei, atenția și eforturile cercetătorilor s-au concentrat mai ales asupra perioadelor de stabilitate socială, încercând analize orientate în funcție de un singur aspect al socialului. Această modalitate de abordare a sistemului social este bazată pe rațiuni logice: studierea unui singur aspect favorizează profunzimea și permite controlarea cazului studiat prin controlarea și izolarea variabilelor. Dar acest lucru, deși a dus la o cunoaștere detaliată și profundă a societății, nu poate oferi rezultate mulțumitoare în tratarea problemei schimbării, care presupune variabilitatea și dezorganizarea sistemelor.

Fenomenul rezistenței la schimbare necesită o atenție deosebită din partea celor care inițiază schimbările deoarece orice schimbare reprezintă o renunțare la stabilitate, fapt care,

asociat cu imposibilitatea controlării viitorului anunțat prin schimbare, provoacă nesiguranță, nemulțumire și nu în ultimul rând, anxietate.

Cea mai importantă întrebare prezentă în studiile actuale vizează finalitatea procesului de schimbare și anume, încotro se îndreaptă omenirea? Primul răspuns se referă la faptul că trăim într-o societate postindustrială sau informațională, în care producerea și controlul informațiilor devin principalele preocupări, atât ale indivizilor, cât și ale organizațiilor. Cel de-al doilea răspuns vizează teoria conform căreia ne aflăm la „capătul istoriei”.

Societatea evoluează, într-o măsură mai mare sau mai mică, prin modificările ce au loc permanent în structurile sale. Nu există grup sau societate într-o stare de inerție completă, deoarece în orice moment există elemente de diferențiere între oameni și apar noi agenți sociali. Apartenența la vârstă sau la sex, succesiunea generațiilor sunt condiții prealabile pentru manifestarea unor prefaceri. Dar, în fiecare societate umană, indiferent de nivelul de dezvoltare a civilizației, ființează mecanisme care determină schimbarea socială atât de necesară pentru satisfacerea interesului și trebuințelor fundamentale ale oamenilor. Există deci o schimbare continuă în societate și, din această cauză, ea este o stare specifică a vieții sociale, a culturii, a comportamentului social. Schimbarea socială înseamnă procesul prin care o societate sau o componentă a ei se transformă într-o altă stare diferită calitativ și cantitativ. Schimbarea socială este și consecința unor evenimente cum sunt catastrofele naturale, războaiele, revoluțiile, actele de terorism, comportamentele colective. Ea se produce la nivelul global al societății și la nivelul microsocial.

Dezbaterea teoretică privitoare la schimbarea socială se desfășoară în contextul existenței a două paradigme. Cea dintâi este așa numita abordare sistemică. Conform lui P. Sztompka, acest curent pornește de la A. Comte, care își divizează sistemul său ideatic în două părți, statistica și dinamica socială, folosind (chiar dacă nu explicit) ceea ce se numește „metafora organică sau biologică”. Spencer a fost cel care a făcut explicită această metaforă, considerând statistica socială drept studierea anatomiei societății umane iar dinamica socială studierea fiziologiei, dezvoltării sociale. Implicația acestui fapt este postularea existenței unui stadiu stabil al societății care poate fi analizat și perceput înainte și separat de mișcarea socială. Tot Spencer este cel care înlocuiește terminologia lui Comte cu o nouă pereche de termeni: structură și funcție. Moștenirea metodologică a acestei distincții este disocierea dintre studiile sincronice și cele diacronice. Studiile moderne ale schimbării sociale au împrumutat metafora organică prin intermediul teoriei sistemelor, teoriilor funcționaliste sau structural funcționaliste.

Modelul sistemic și-a găsit în T. Parsons unul dintre cei mai de seamă reprezentanți, sociologul american generalizând noțiunea de “sistem” și găsindu-i o aplicabilitate universală. În interiorul acestei paradigme schimbarea socială primește multiple definiții, destul de diferite una de cealaltă, dar care au în comun trei elemente, considerate de bază pentru conceptul de schimbare socială: aceasta era văzută drept un fenomen care introduce diferență (1) între două momente diferite de timp (2) care reprezintă și stadii diferite ale aceluiași sistem (3). Diferența dintre teoriile și definițiile acordate schimbării era generată mai ales de **ce** se schimbă, de faptul că diferite teorii tratau diferite tipuri de schimbări.

Un alt concept important în studierea schimbării sociale este cel de “proces”; P. Sorokin definea procesul social astfel: Prin proces se înțelege orice fel de mișcare, modificare,

transformare, alterare sau ‘evoluție’, pe scurt orice schimbare a unui subiect dat, de-a lungul timpului, fie că este o schimbare a locului său în spațiu fie că este o modificare a aspectelor sale cantitative sau calitative”. Cu alte cuvinte, un proces este o înlănțuire de schimbări. Exemplele sunt foarte numeroase: Industrializarea, modernizarea, urbanizarea, democratizarea, lichidarea unei firme, etc. Două tipuri de procese sunt esențiale: cele care descriu dezvoltarea socială și cele care se referă la ciclurile sociale. Primul gen, procesele de dezvoltare, dacă primesc și o dimensiune axiologică, ne duc spre un nou concept - cel de “progres social”. Toate aceste poziții și toate aceste concepte operează sub umbrela paradigmatică a sistemului deschis, de tip biologic. Însă există și o altă paradigmă, care se impune din ce în ce mai mult: cea a câmpului social dinamic.

În cadrul acestui nou mod de a percepe problemele schimbării sociale, accentul cade pe dinamica societății, generând o așa numită “image procesuală”; de asemenea, se remarcă evitarea considerării societății ca obiect, într-un proces de de-reificare a socialului. Altfel spus, societatea este aidoma unui electron, fără masă de repaus; asumția de bază a acestui punct de vedere este că, din punct de vedere ontologic, societatea statică nu există și nu poate exista.

O posibilă abordare teoretică diferită a schimbării sociale presupune căutarea unor regularități care să cuprindă diferitele aspecte particulare și, totodată, să permită demersul necesar pentru atingerea nivelului general necesar unei teorii coerente despre schimbare. Acest lucru îl încearcă Wilbert E. Moore al cărui demers cognitiv este bazat pe faptul că “multe dintre componentele semnificative ale existenței sociale sunt persistente, chiar examinate pe lungi perioade de timp”. Aceste regularități generează anumite elemente fixe ce constituie criteriile de abordare și clasificare a schimbărilor sociale. Dintre aceste criterii, cel mai important este magnitudinea schimbării; o metodă cantitativă de apreciere a acestei caracteristici nu există încă, Moore folosind o distincție calitativă: schimbare intrasistemică-schimbare a sistemului în totalitate.

3.1. Factorii schimbării sociale

Factorul demografic. “Orice creștere cantitativă – spune *Simmel* – antrenează modificări calitative ale societății, necesită adaptări noi pe care o ființă socială îmbătrânită nu le poate suporta”. *Em. Durkheim* definește însă pe larg rolul volumului și densității populației în cazul schimbărilor sociale, prin faptul că numărul relațiilor sociale crește în dependență de numărul indivizilor. Factorul demografic determină creșterea concurenței între elementele sociale: intră în concurență profesiile, se accentuează diviziunea muncii, se transformă dreptul, solidaritatea socială etc.

Factorul tehnico-economic cu diferitele faze: faza lithotehnică – când uneltele erau din piatră, economia de subzistență, iar schimbările minime; faza antropotehnică – când se utilizează metalele, apare sclavajul, se largesc schimburile; faza lotehnică (între 1000-1750) – când se utilizează forța apei, lemnul, resursele solului, se dezvoltă ramurile industriei legate de agricultură etc.; faza paleotehnică (1750-1920) – utilizarea pe scară largă a fierului, cărbunelui, petrolului etc.; este era metalurgiei, a mașinilor unelte, a marii industrii, a producției în serie etc.; faza neotehnică – utilizarea electricității, a produselor sintetice, dezvoltarea fără precedent a comunicațiilor, modernizarea schimburilor etc., este faza “materialismului fără scop”. Asupra

factorului economic nu a insistat doar Marx. Sociologul german M.Weber spunea că orice încercare de a explica schimbarea trebuie să ia în seamă condițiile economice. Numai că, afirmă el, “în același timp, nu trebuie să pierdem din vedere abilitatea și dispoziția oamenilor de a adopta diferite tipuri de comportamente practice”. A.Toffler descria devenirea societății umane “în trei valuri”, tot pe baza dezvoltării tehnice.

Factorul cultural și ideologic. Numeroși sociologi au accentuat importanța valorilor culturale ca factor al schimbării sociale. Metafizicienii au disprețuit mult timp tehnicienii. Însă omul care face și folosește multe este un om cu identitate și capacitate de a acționa constructiv, de a crea. Cultura - spunea G.Simondon - s-a constituit într-un sistem de apărare contra tehnicienilor. Dar este util să nu uităm de coraportul dintre realitatea umană și realitatea tehnică. Pentru a juca rolul său complet, cultura trebuie să încorporeze forțele tehnice sub forma cunoașterii și valorilor. Parsons a insistat asupra rolului valorilor și modelelor culturale ca surse ale schimbării sociale, la fel ca și culturaliștii, sau ca M.Weber care relevă rolul “eticii protestante” în societatea capitalistă occidentală.

Reprezentarea relației dintre magnitudinea, durata și agentul schimbării

AGENT	PLANIFICATE		NEPLANIFICATE	
CANTITATE DE SCHIMBARE TIMP	MICĂ	MARE	MICĂ	MARE
SCURT	Schimbări ciclice, dinamică de grup	Revoluție	Schimbări ciclice, dinamică de grup	Crize
LUNG	Ciclul vieții individuale Schimbări în structura grupurilor	Schimbări economice (industrializare)	Inconsistența sistemului de norme, schimbări în structura grupului	Ciclul vieții civilizațiilor, evoluția socială

4. Schimbare, evoluție și modernizare

4.1. Schimbare

Toți suntem rezistenți la schimbare într-o măsură mai mare sau mai mică. Schimbarea nu ne place. Însă schimbarea este esențială pentru dezvoltarea noastră, ea este cheia secretă care ne deschide ușa către mai bine, către evoluția noastră pe toate planurile. Dacă mâine vrei să-ți fie mai bine, atunci azi e momentul să schimbi ceva. Nu există evoluție fără schimbare. Frica noastră de schimbare, de a păși în sfera unor noi realități, este atât de profundă, încât ne agățăm cu disperare de lumea pe care o cunoaștem, de situațiile și oamenii pe care îi știm și sunt previzibile pentru noi. Adeseori confundăm familiaritatea cu siguranță, iar confortul perceput, alături de nevoia de control ne face să trăim în iluzia propriilor povești. Nu ne place să riscăm și atunci ne agățăm de ceea ce avem și ne opunem incertitudinii necunoscutului.

Schimbarea se produce oricum, ea e înscrisă în genele noastre. Schimbarea este peste tot în jurul nostru, în tot universul. Planetele și pozițiile lor sunt în continuă schimbare, natura se schimbă în funcție de anotimp, noi ne schimbăm în funcție de etapele vieții, etc. Suntem într-o continuă schimbare fie că ne dăm seama, fie că nu. Schimbarea, adaptabilitatea este un atribut al vieții. Practic nu putem sta pe loc atâta timp cât suntem în viață. Stagnarea înseamnă involuție, iar involuția duce la moarte. Oare nu e mai bine să fac schimbările conștient decât să le las la voia întâmplării și ele să se producă haotic? Dacă tot are loc schimbarea și nu pot s-o evit, oare nu e mai bine să o fac eu însumi în sensul în care îl doresc – către mai bine, în direcția care să mă ducă spre atingerea succesului, prosperității și fericirii?

Oare schimbarea nu înseamnă și reînnoire? E cineva care nu vrea să se înnoiască? Nu, cu toții ne dorim înnoirea deși suntem reticenți la cuvântul schimbare. Dacă privim schimbarea ca pe o înnoire cu siguranță ne va fi mult mai ușor, pentru că mintea noastră rațională și ego-ul nu se vor mai opune, lăsând cale liberă lucrurilor noi să intre în viața noastră, iar cele vechi vor dispărea de la sine, se vor topi pur și simplu. concluzia personală ar fi că dacă sunt nemulțumit de mine sau de viața mea, sau dacă lucrurile nu merg așa cum îmi doresc, este clar că e nevoie de o schimbare. Lucrurile nu se vor întâmpla altfel mâine dacă astăzi nu schimbăm ceva în viața noastră. Schimbarea este un proces natural, firesc și necesar pentru reușită, pentru succes, pentru evoluție.

4.2. Tipuri de evoluții

Teoria evoluției definește evoluția în mod exact ca schimbarea caracteristicilor genetice ale unei populații în timp. Pentru schimbări radicale care duc la apariția de noi specii (macroevoluție) este nevoie de milioane de ani; schimbări mai puțin radicale au fost observate însă (microevoluție). Un fluture ce trăiește în Anglia avea două varietăți: deschisă la culoare și închisă la culoare. Cei din urmă reprezentau 2% din totalul populației în 1848. În 1898 însă, ei reprezentau 95% din populația din zonele industriale. Aceasta este un exemplu de evoluție (schimbare în caracteristici genetice) datorată selecției naturale: poluarea industrială duce la înnegrirea pomilor și suprafețelor pe care se așează fluturii. Cei închisi la culoare sunt observați mai greu de păsări, deci supraviețuiesc mai bine până la vârsta reproductivă.

Deoarece ADN-ul nu se păstrează în timp pentru a fi analizat, ne putem baza pe caracteristicile fizice observabile din fosile, existând o legătură directă între gene (AND) și caracteristicile fizice ale unei specii. Evoluția nu însemna progres. Populațiile se adaptează la condițiile mediului; o adaptare care este aduce succes în anumite condiții poate duce la dispariția speciei când condițiile se schimbă.

Variația genetică. Pentru evoluție este nevoie de variație genetică. Variația genetică este exprimată prin alele; alelele reprezintă versiuni diferite ale aceleiași gene. Spre exemplu, la oameni există patru alele determinând patru grupe de sânge: A, B, AB și O. În exemplul de mai sus, dacă nu ar fi existat câteva molii închise la culoare la începutul industrializării, populația nu ar fi evoluat de la culoare deschisă la culoare închisă. Variația genetică are la bază un proces numit mutație genetică (o schimbare a genelor). O mutație este practic o greșeală făcută în momentul copierii ADN-ului. Majoritatea mutațiilor nu produc o schimbare pozitivă sau negativă (mutații neutre). Un număr infim sunt pozitive; restul au rezultat negativ. Mutațiile neutre sunt în general pierdute. Cele negative sunt, pe deasupra, eliminate de selecția naturală. Cele pozitive sunt avantajate de selecția naturală și în general cresc în frecvență. Un exemplu de mutații pozitive sunt alelele care conferă insectelor rezistența la numite chimicale folosite împotriva lor. Dacă aceste chimicale sunt folosite pe scară largă, frecvența alelelor ce conferă rezistență crește foarte mult.

Un individ moștenește două alele, una de la fiecare părinte. Aceasta produce o "recombinare" a genelor, care crește variația genetică. De asemenea, variația genetică crește datorită venirii în populația a indivizilor aparținând altor populații. După cum am spus, evoluția reprezintă selecția anumitor alele, având la baza variația genetică. Mutațiile duc la o creștere în variația genetică, pe când evoluția duce la o descreștere a variației genetice. Principalul mecanism prin care evoluția are loc este selecția naturală.

Selecția naturală. Teoria evoluției are la baza selecția naturală, iar aceasta este definită ca succes reproductiv diferențiat. Adică anumiți indivizi vor avea mai mulți urmași decât alții, iar în timp frecvența celor mai prolifici va crește. Mai exact, frecvența alelor ce duc la succesul reproductiv mai bun decât media al indivizilor ce le posedă va crește. Cel mai frecvent, evoluția acționează prin înlăturarea mutațiilor negative. Indivizii care au aceste mutații nu supraviețuiesc până la vârsta de reproducere. În mod ocazional, o mutație apare care este favorizată de selecția naturală (ca în exemplul cu moliile).

Selecția naturală selecționează din variația genetică deja existența în populație. Variația genetică este limitată. Spre exemplu, multe broaște țestoase sunt omorâte de mașini. Ar fi bine ca cochilia lor să fie din metal; totuși, nu există nici o variație privind conținutul de metal al cochiliei, deci selecția naturală nu poate produce broaște țestoase cu cochilie din metal. Un exemplu mai relevant este apariția caracteristicilor complexe, un aspect controversat încă și folosit deseori pentru a combate teoria evoluției. Nu există nici o variație care să ducă la apariția aripii complet formate. De aceea, caracteristici complexe (că aripă) trebuie să evolueze în stadii intermediare. Proto-aripi probabil au folosit proto-păsărilor în moduri ce nu aveau nici o legătură cu zborul. Penele probabil foloseau la izolare termică și nu au evoluat de la început pentru zbor. Un caracter poate evolua pentru un anumit scop, dar poate fi folosit pentru alt scop mai târziu. Pentru a continua exemplul cu aria, pinguinii au evoluat din păsări zburătoare, însă acum folosesc aripile pentru a înota. Apariția caracteristicilor complexe nu pune teoria evoluției

în dificultate, însă lipsa fosilelor relevante înseamnă că detaliile cu privire la apariția caracteristicilor complexe sunt încă în discuție.

Teoria evoluției stabilește clar că animalele nu se comportă având în vedere interesul speciei sau al altor indivizi. Un comportament altruistic este dezavantajat de selecția naturală; într-o populație cu animale altruiste și egoiste, cele care sunt egoiste sunt avantajate de selecția naturală. Totuși, se observă nenumărate exemple de comportament altruistic în lumea animală. În realitate însă, aceste comportamente sunt doar aparent altruiste. Mangustele scot sunete de avertizare când văd un animal de pradă; la auzul acestor sunete, tot grupul fuge să se ascundă. Ce interes ar avea mangusta care vede prădătorul să le avertizeze pe celelalte? Selecția naturală ar trebui să avantajeze mangusta care se ascunde doar ea.

Realitatea este însă că mangusta care scoate sunete de avertizare nu o face pentru binele celorlalte; un grup de manguste alergând în toate direcțiile poate fi derutant pentru prădător și deci avantajos pentru mangusta noastră. Totodată, în grupul de manguste majoritatea pot fi rude apropiate. A ajuta rude apropiate este ca și cum s-ar ajuta pe ea însăși, deoarece au în comun mare parte din materialul genetic. S Haldane a remarcat că s-ar îneca bucuros dacă prin aceasta ar salva doi frați sau opt veri. Fiecare frate are aproximativ jumătate din alelele sale, iar fiecare var aproximativ o optime. Probabil aceasta impersonalitate care pare să reducă o persoană la o grămadă de chimicale face că teoria evoluției să fie respinsă de mulți oameni (trebuie să recunosc că teoria evoluției în acest aspect este neatrăgătoare - din punct de vedere filosofic, deși teoria evoluției în totalitatea sa este mult mai atrăgătoare). Revenind la manguste, trebuie remarcat că ce am spus înainte nu înseamnă că mangusta știe ce face și de ce. Însemna doar că mangustele care se comportă așa datorită caracteristicilor lor genetice (apărute în mod accidental datorită mutațiilor) sunt mai bine adaptate și selecția naturală le favorizează.

Selecția sexuală. Selecția sexuală este de fapt parte a selecției naturale. A supraviețui nu este de ajuns. Indivizii trebuie să aibă urmași. Masculii multor păsări au pene mari și viu colorate care în mod sigur atrag prădătorii. Din punct de vedere al supraviețuirii, acesta este un dezavantaj. Din punct de vedere sexual însă, este un avantaj. Masculii care nu au pene viu colorate evita prădătorii mai bine, însă nu reușesc să atragă femele și deci în final nu au urmași. În acest caz, se ajunge la un echilibru între selecția naturală din punct de vedere al supraviețuirii și selecția sexuală. În anumite cazuri s-a dovedit că penele mai "frumoase" preferate de femele sunt de fapt un indicator al sănătății masculului. De asemenea, masculii se luptă deseori între ei pentru a se putea reproduce. Caracteristici ca coarnele cerbului apar tot datorită selecției sexuale.

Frecvența alelelor se poate schimba și din întâmplare. Spre exemplu, dacă o populație scade drastic în număr, frecvența alelelor în indivizii rămași poate fi diferită de cea originală. Mai important, în cazul în care un număr mic de indivizi colonizează un mediu nou, există șanse bune ca frecvența alelelor în acest mic grup să fie diferită de cea din populație în general (spre exemplu, dacă tragem patru cărți dintr-un pachet, este puțin probabil că toate cele patru tipuri romb, pică, inimă roșie și trefla să fie reprezentate în cele patru cărți trase la întâmplare). Astfel, nouă populație ce apare în noul teritoriu este diferită de cea rămasă în habitatul original.

Cum apar noi specii. Când ne gândim la teoria evoluției, ne gândim la apariția speciilor noi. Acest proces se numește **speciație** (dintr-o specie-mama rezultă două sau mai multe specii-fiice). Oameni de știință recunosc două moduri de speciație: alopatică și simpatrică. Speciația

alopatrică are loc când o specie este împărțită în două subdivizii separate geografic (spre exemplu de munți sau un râu). Cele două populații evoluează separat, și în timp iau naștere două specii diferite. Speciația simpatrică înseamnă că două populații devin izolate din punct de vedere reproductiv fără a fi izolate geografic. Speciația alopatrică este principalul mod în care apar noi specii.

Disparația speciilor. Motivele pentru care speciile dispar sunt numeroase. Habitatul se poate schimba. Alte organisme de care specia depinde pot dispărea sau pot evolua mecanisme de apărare. De asemenea, este posibil ca o specie să dispară datorită competiției cu altă specie. Aceasta din urmă este în general o specie-invadator. O posibilitate interesantă este aceea în care o populație devine izolată și evoluează într-o nouă specie, pentru ca apoi să invadeze teritoriul ocupat de specia-mama și să o înlocuiască. Există și extincții în masă, în care o catastrofă duce la dispariția unui număr mare de specii într-un timp relativ scurt. Cea mai bine cunoscută extincție este dispariția dinozaurilor acum 65 milioane de ani, în urma impactului unui meteorit cu Pământul. Extincțiile în masă sunt urmate de speciație rapidă, în care noi specii evoluează rapid și umplu nișele ecologice lăsate libere. Teoria evoluției explică ușor această speciație rapidă de după catastrofe naturale majore.

5. Teoriile modernizării. Tranziție, dezvoltare, subdezvoltare

Definiție. Modernismul este o mișcare culturală, artistică și ideatică care include artele vizuale, arhitectură, muzica și literatura progresivă care s-a conturat în circa trei decenii înainte de anii 1910-1914, când artiștii s-au revoltat împotriva tradițiilor academice și istorice impuse și considerate standard ale secolelor anterioare, începând cu cele ale secolului al XIV-lea și culminând cu rigiditatea și "osificarea" academismului secolului al 19-lea.

Trăsături. În sensul larg, modernismul este o tendință inovatoare într-o anumită etapă a unei literaturi. Cuvântul "modern" trimite la o determinare temporală: "recent", "de curând", "nu demult". Accepția cea mai răspândită a noțiunii de "modern" derivă din esență sa cronologică: prin extensiune, ceea ce datează de curând ori dintr-un trecut foarte apropiat, ceea ce este specific ultimul timp, se numește "modern". "Modernul" se opune ideii de clasic, învechit, depășit. Pot fi numite ca aparținând modernismului totalitatea mișcărilor ideologice, artistice și literare care tind în forme spontane sau programate spre ruperea legăturilor de tradiție. Atitudinea modernistă este deci prin definiție anticlasică, antiacademică, anticonservatoare și împotriva tradiției, ajungând uneori până la negativism radical. Prin extensiune, sunt încorporate modernismului curente literare ca simbolismul, expresionismul, futurismul dar și curentele avangardiste: dadaismul, suprarealismul, abstracționismul. Este un produs al evoluției.

Moderniștii au crezut că prin refuzarea tradiției ar fi putut descoperi noi și radicale feluri de a crea "un altfel de artă". Artiștii moderniști au crezut cu tărie că prin refuzarea reprezentărilor reale și materiale, arta va trece de faza materialistă și va intra într-una spirituală.

Impactul revoluției industriale asupra societății a avut ca o consecință a schimbării sociale, nașterea și dezvoltarea "modernității". Modernitatea, în temeni sociologici, se referă la un model de organizare socială și viața socială care este legată de industrializare. Ea implică înlocuirea tradiției prin rațiune, ca o modalitate de a privi lumea, și accentuarea eficienței, ca un principiu călăuzitor al acțiunii sociale (Weber).

Primii teoreticieni ai modernității (Toennies, Durkheim, Weber și Marx) au avut o concepție complexă despre modernitate. Ei și-au dat seama că modernitatea a adus anumite beneficii societății: ea a dus la îmbunătățirea sănătății și a longevității și la o mai bună calitate a vieții pentru majoritatea oamenilor. Dar ei și-au dat seama și de consecințele sale negative posibile. Ei au înțeles problemele pe care modernitatea le pune pentru identitatea personală, îndeosebi potențialul său pentru creșterea alienării și pentru dezumanizarea relațiilor sociale.

Modernitatea nu a ajuns în mod egal în toate colțurile lumii. Țările dezvoltate au un nivel de viață mai ridicat, o speranță de viață mai mare decât țările din Lumea a treia și un model rezidențial deosebit de al acestora. Produsul național brut mediu per cap în țările dezvoltate este aproximativ 9500 de dolari, dar numai 700 de dolari în Lumea a treia. În timp ce oamenii din țările dezvoltate se pot aștepta, în medie, să trăiască până la aproximativ șaptezeci și trei de ani, cei din Lumea a treia au o speranță de viață de aproximativ cincizeci și opt de ani. Deși aproape trei sferturi dintre oamenii din țările dezvoltate locuiesc în orașe, mai mult de două treimi din cetățenii lumii a treia trăiesc în zonele rurale. De asemenea, exista o diferență considerabilă între rata gradului de instrucție din țările dezvoltate și cea din Lumea a treia.

Aceste deosebiri sunt, în mare măsură, un rezultat al gradelor diferite de schimbare care a avut loc în aceste societăți. În mare parte, schimbarea a fost o consecință a progreselor tehnologice care au dus la industrializare. Problema de ce aceste schimbări s-au produs în unele societăți, dar nu în altele, a dus la mai multe teorii explicative.

5.1. Teoria modernizării

Acest model își concentrează atenția asupra modernizării, un proces cultural, economic și social care transformă o societate preindustrială într-una industrială. Aceste schimbări au fost cauzate în mare măsură de progresele tehnologice care au sporit productivitatea economică și au modificat, foarte mult, stilul de viață socială.

În această teorie, societățile moderne au dezvoltat structuri economice care promovează dezvoltarea, încurajează inovația și folosesc tehnologia, ca să îmbunătățească eficiența și productivitatea. Sunt create operații bancare vaste, facilități de transport și comunicații. Instituțiile religioase și legăturile de rudenie devin mai puțin puternice, iar guvernul joacă un rol din ce în ce mai mare în viața socială. Sistemul familiei nucleare al societății moderne permite o mai mare mobilitate socială și geografică decât structura familiei extinse din multe țări din lumea a treia. Tradiția este înlocuită de rațiune, ca un principiu social călăuzitor

(Weber), și se pune mare accent pe învățământul formal pentru a dobândi deprinderi tehnice necesare în societatea modernă.

Psihologia comportamentului individual este considerată ca fiind transformată de modernizare (Inkeles și Smith, 1974). Indivizii din țările dezvoltate au un mai mare entuziasm pentru realizarea individuală și sunt pregătiți să amâne plăcerea imediată, pentru atingerea unor obiective personale pe termen mai lung. Ei au un mai mare sentiment al controlului asupra propriei vieți și o extrem de dezvoltată etica a muncii. În contrast, cei din țările Lumii a treia sunt considerați fataliști, crezând că nu își controlează propria soartă. Ei sunt orientați spre prezent și le lipsește ambiția mobilizatoare care caracterizează modernitatea.

Teoria modernizării implică ideea că țările din Lumea a treia trebuie doar să urmeze modelul societăților occidentale ca să realizeze același scop. Se spune că forțele motrice sunt interne, iar țările din Lumea a treia sunt îndemnate să stabilească politici adecvate. În special, ele sunt susținute să promoveze niveluri superioare de educație, pentru a reduce analfabetismul. Mai mult, ele sunt încurajate să-și revizuiască instituțiile economice și politice, ca să asigure stimulenți și încurajare pentru individualism, în timp ce reduc inegalitățile sociale.

Acest model prezintă o imagine relativ optimistă a capacității societăților din Lumea a treia de a se moderniza. Totuși, aceste țări sunt confruntate cu condiții considerabil deosebite față de cele care au fost societățile contemporane dezvoltate într-o etapă similară de dezvoltare. Presiunea populației este mai mare, iar lumea a ajuns atât de legată laolaltă, independentă. De asemenea, simpla răspândire a tehnologiei nu garantează, în mod automat, progresul, fără schimbările sociale și culturale considerabile care deseori îl însoțesc, și care presupun timp și efort (Ogburn, 1922).

5.2. Teoria convergenței

Într-o variantă a teoriei modernizării, teoria convergenței sugerează că societățile care se modernizează devin din ce în ce mai asemănătoare ca urmare a acestui proces (Rosrow, 1960; 1962). Ele au un nivel asemănător de dezvoltare tehnologică și o structură similară a forței de muncă și a instituțiilor politice. Aceste societăți "converg" treptat în jurul unui model general de societate modernă.

Țările din lumea a treia se străduiesc să imite societățile mai dezvoltate, fie ca acest lucru este oportun sau nu. Această teorie subapreciază măsura în care legăturile reciproce ale lumii moderne împing societățile din Lumea a treia în această direcție. Țările dezvoltate au fondurile de capital și cunoștințele tehnologice de care țările mai puțin dezvoltate au nevoie, iar transferul ambelor implică acceptarea, din partea celor din urmă, a schimbărilor economice și politice fixate de țările dezvoltate, chiar dacă acestea ar putea să nu fie potrivite pentru cultura lor sau pentru condițiile sociale.

5.3. Teoria dependenței

Mulți savanți, nemulțumiți de supozițiile modernizării și de teoriile convergenței, susțin că țările mai puțin dezvoltate se află într-o lume dominată de țările dezvoltate. Ei au formulat o explicație diferită, teoria dependenței, care arată că motivul pentru care țările din Lumea a

treia nu s-au modernizat a fost că ele au fost dependente de țările mai dezvoltate, pentru care au fost utile din punct de vedere economic și politic. Națiunile industrializate au considerat util să mențină țările din Lumea a treia ca furnizoare de materii prime de care aveau nevoie și piețe de desfacere unde să-și vândă produsele finite. Ele nu mai aveau nevoie de concurenți industriali într-o lume deja extrem de competitivă.

De obicei, țările mai puțin dezvoltate au o recoltă majoră (zahăr sau cafea) sau o materie primă (cositor sau cauciuc) care este centrul economiei lor. Aceste țări deseori nu au resurse economice sau tehnologice necesare pentru îmbunătățirea acestei situații. Prin urmare, aceste resurse trebuie să vină din exterior - de la societățile mai moderne sau de la agenții internaționale dominate de națiunile occidentale (e.g., Fondul Monetar Internațional sau Banca Mondială) de care devin după aceea dependente.

Teoria dependentei susține că țările din lumea a treia nu pot, pur și simplu, să urmeze procesul de modernizare al țărilor dezvoltate, deoarece nevoile lor economice și tehnologice sunt legate de statutul dependent într-o economie mondială. Totuși, teoria dependentei nu a definit, în mod adecvat, un model mai potrivit care să îmbunătățească situația țărilor din lumea a treia. Inițial, această teorie a sugerat metode socialiste ca mecanism adecvat pentru îmbunătățirea calității educației și a asistenței medicale în țările din Lumea a treia. Totuși, a devenit evident că, deși economiile socialiste nu pot asigura o mai bună educație și o mai bună asistență medicală, ele sunt după unii autori mai puțin productive decât economiile capitaliste.

Există aici un mic paradox: un popor mai educat are și capacități /abilități mai ridicate, ceea ce constituie o premisă a eficienței sociale, industriale etc. și totuși o economie de tip socialist este mai puțin productivă!

Mai mult, progresele tehnologice care au dus la societatea modernă nu sunt, totdeauna avantajoase. De pildă, puterea nucleară și armele moderne au făcut războiul distructiv. Tehnologia comunicațiilor moderne are puterea de a reduce libertatea personală și de a invadea intimitatea. De asemenea, asocierea modernității cu progresul presupune că schimbarea socială se mișcă totdeauna într-o linie dreaptă spre îmbunătățire. Totuși ceea ce nu este totdeauna cazul (Toffler, 1981), cei mai mulți sociologi cred că modernizarea a adus suficient progres și beneficii pentru a justifica părerea pozitivă pe care cei mai mulți oameni o au despre ea.

În 1999, David Locher, un sociolog afiliat cu Missouri Southern State College afirma că post-modernul este o prelungire a Dadaismului, care și el a crezut că înțelesul cuvintelor este arbitrar, relativ, subiectiv, și că limbajul poate fi manipulat (Dada se îndoia de orice) Acest articol nu ataca logică sau consistența internă a post-modernului, ci mai degrabă validitatea revendicărilor privind natura lui originală. Începuturile perioadei moderne se pot așeza aproape de Iluminism. Unii istorici le datează că începând cu Revoluția Franceză și terminând cu căderea zidului din Berlin. Deci din 1789 până în 1989. Rotund. Dacă Iluminismul este definit de logica cu două valori, nefiind acceptat decât adevărul și falsul, și nimic din mulțimea nuanțelor dintre ele, atunci *modernul poate fi definit, simplu, ca modul iluminist de a vedea lumea*, că efortul de a distruge revendicărilor de relevanță ale logicii cu mai multe valori, considerată ca o superstiție a pre-modernului religios. Existența post-modernilor dovedește falimentul timpurilor moderne, care au respins religia, adică legătura cu infinitul (ce nu se supune logicii cu două valori). Omul modern nu avea nevoie de infinit. Omul post-modern e ceva mai modest. El spune că adevărul, la fel ca frumosul, se află în ochiul observatorului, și

acceptă grade de adevăr. Acest punct de vedere pleacă de la presupunerea simplă că adevărul este determinat cultural.

Postmodernul s-a născut la Paris, în catedrele de studii ale culturii, sociologiei sau literaturii. Ori originile post-modernului sunt semnificativ mai apropiate de matematică, cibernetică, și informatică. În psihicul nostru s-a înscăunat de mult o tendință relativistă, nebinară, ca o consecință a încercărilor noastre de a mânui infinitul. Pasul decisiv în recunoașterea acestei tendințe l-a făcut cibernetică.

Obiectivitatea, în sens tradițional, modern, este iluzia că nu există iluzie. Invocând obiectivitatea se abrogă responsabilitatea. De aici, probabil, popularitatea obiectivității. Romanul post-modern, recunoaște inevitabila contribuție a cititorului, atunci când acesta recompune un text fracturat. Discontinuitatea nu întunecă și nu sărăcește literatură. Nici abstractul. Și post-modernul crede în adevăr, atât numai că îl înțelege construit.

Așa cum conspirația Revoluției Franceze a născut modernul, din convingere, postmodernul s-a născut, tot din convingere, datorită tot unor conspirații.

Nu există experiență directă a realității fără interpretare, și orice interpretare este coruptă de prejudecățile interpretatorului. Într-un anume moment istoric o națiune poate fi o democrație și o dictatură, așa cum un om poate fi tânăr și bătrân, simultan. Lumea modernă se apără atacând. Trebuie să-ți găsești aliați.

Teoria posmodernistă afirmă (în principal prin Jean Baudrillard) că întreaga realitate este de fapt o realitate virtuală. Fiindcă realitatea așa-zis „obiectivă” este ea însăși „virtuală” (construită, mai exact, contrafăcută) realitățile concepute prin procedee electronice (și nu numai) îi sunt echivalente. Existența „virtuală” devine legitimă și de luat în seamă.

5.4. Postmodernismul românesc

Bătălie pentru un concept. Conceptul de postmodernitate a pătruns târziu în România, la douăzeci de ani după impunerea sa în Occident. El a fost descoperit și aclimatizat în ideologia literară românească în deceniul al nouălea, prin intermediul traducerilor din engleza. De atunci, el a căpătat o mare vogă și adopțiunea lui a suscitat o adevărată "bătălie". Mai multe generații de scriitori s-au grăbit să-l revendice, cu scopul, abia camuflat, de a-i acapara prestigiul și autoritatea.

Indigența societății comuniste i-a creat lui Laios teamă că Oedip îi va răpi bruma de avere, astfel încât "tatăl" a făcut tot posibilul de a-l ține pe "fiu" cât mai departe de cetate. Acest comportament a provocat la rândul lui dorința lui Oedip de a-și înlătura tatăl. Arma fiului nu mai este o spadă, ci un concept: postmodernismul.

Greșeala fondatoare a modernității a constat în a trata esteticul, eticul, socialul, religiosul, psihologicul drept domenii tematice și nu drept modalități de expresie, în consecință, modernismul a decupat realitatea în câmpuri separate pe care le-a distribuit artei, moralei, sociologiei, religiei, psihologiei, cu interdicția de a sări peste granițe. Nu există un Dumnezeu al teologului, un Dumnezeu al istoricului religiilor și un Dumnezeu al artistului; există un singur Dumnezeu (indiferent ce realitate îi atribuim: metafizică, psihologică sau culturală), ce poate face obiectul meditațiilor atât ale credinciosului, cât și ale omului de știință sau ale scriitorului. Ceea ce diferă sunt legile după care este structurat discursul fiecăruia dintre aceștia.

6. Ideile, personalitățile, mișcările sociale și revoluțiile ca forțe și agenți ai schimbării

Antreprenorii sociali identifică resurse acolo unde ceilalți oameni văd doar probleme. Ei văd în săteni o soluție, nu doar beneficiari pasivi. Ei încep cu asumarea competențelor și găsesc resurse în comunitățile pe care le deserveșc. “Pe tine ce te motivează să schimbi lumea?” Antreprenoriatul social reprezintă munca depusă de un antreprenor social în vederea schimbării sistemului în mai bine. Antreprenorul social este cel care identifică problemele sociale și găsește soluții noi, la care ceilalți nu s-au gândit, pentru a aduce o schimbare socială viabilă pe termen lung.

6.1. Etapele procesului de schimbare

Schimbările majore în organizație nu au loc pur și simplu. Înfăptuirea schimbării presupune derularea unui adevărat proces complex în care se confruntă forțele care exercită presiuni pentru schimbare și forțele care se opun schimbării. Acest proces cunoaște mai multe etape și anume:

- conștientizarea nevoii de schimbare și trezirea interesului pentru inițierea schimbării în rândul managerilor organizației;
- diagnosticarea situației pe baza informațiilor culese și analizate;
- identificarea tuturor forțelor, care sprijină schimbarea, ca și a acelor care se opun schimbării;
- elaborarea unor variante de schimbare, alegerea variantei optime (sau a celei mai convenabile);
- schimbarea propriu-zisă, respectiv aplicarea variantei alese cu toate măsurile care se impun;
- depistarea unor eventuale neajunsuri și eliminarea acestora;
- consolidarea noilor valori comportamentale care susțin schimbările efectuate.

După **Lundberg**, etapele procesului de schimbare organizațională sunt următoarele:

- factorii externi ce fac posibilă schimbarea organizațională;
- forțe interne care acceptă schimbarea;
- modificarea de tensiuni interne și externe incitatoare la schimbare;
- generarea uneori a străduinței de a vizualiza o nouă cultură organizațională;
- elaborarea strategiei pentru schimbare pe baza viziunii organizaționale (dacă există);
- trecerea la operaționalizarea programelor de acțiune, de asemenea a echipei ce le va realiza folosind și leadershipul;
- efectuarea de schimbări potrivit prevederilor programelor de acțiune;
- schimbarea organizațională.

Referitor la conținutul acestui model se impune prezentarea unor informații suplimentare. Astfel, Lundberg consideră că factori externi, ce fac posibilă schimbarea, acele elemente exogene care largesc sau îngustează zona de influență a organizației. În această categorie se pot include apariția de *not competitors* sau dispariția altora, modificări în tipul de tehnologii specifice domeniului de activitate etc. În categoria forțelor interne ce favorizează schimbarea se includ existența unui leadership centrat pe schimbare, posedarea de timp și

energie suficientă de către manageri pentru a efectua schimbări, nivelul bun de colaborare și cooperare între salariați, disponibilitatea personalului de a accepta schimbări. Tensiunile interne și externe incitatoare la schimbări se referă la cerințele exprese ale pieței sau comunității față de firmă, doleanțele stakeholderilor vizavi de diminuarea sau dezvoltarea organizației etc. Evenimentele care declanșează orientarea spre o ideologie a schimbării în cultură și structura organizațională pot fi:

- oportunități sau disfuncționalități majore în contextul firmei (criză economică, boom economic, apariția unei noi generații de tehnologii)
- mutații în proprietatea și/sau managementul firmei (fuziunea cu altă firmă, realizarea unei societăți mixte, schimbarea managementului superior al organizației etc.).

Americanul **Gibb Dyer** concepe un model parțial diferit față de precedentul, îndeosebi prin aceea că pune un mare accent pe elementele de putere și autoritate în cadrul firmei.

Ca urmare, considera că apare o fază critică în care are loc lupta dintre noile și vechile convingeri. Dacă noile convingeri se impun, puterea în organizație este preluată de o nouă echipă managerială, care treptat instituie o nouă simbolistică organizațională și dezvoltă o nouă cultură organizațională.

7. Familia și globalizarea în contextul schimbărilor sociale

7.1. Familia

Fiind o instituție ce se transformă foarte lent și anevoios, familia are o independență relativă față de contextul social și economic; schimbările ei nu se fac o dată cu schimbarea regimului politic ci urmăresc succesiunea civilizațiilor. Cu toate că familia are o mare capacitate de inerție, ea poate, în unele situații, devansa schimbările social-politice. Procesele de industrializare, de urbanizare, exodul rural, alfabetizarea masivă, asistența medicală gratuită, mobilitatea socială și teritorială, modificarea relațiilor de proprietate devin componente fundamentale ale unei noi realități, căreia familia a încercat să-i facă față, modificându-și modul de constituire, mărimea, funcțiile.

Familia a fost percepută ca un refugiu în fața unui mediu social opresiv, având un loc superior în ierarhia de valori. În Vest individul s-a putut afirma prin posibilități multiple de consum, de petrecere a timpului liber, de avansare în cariera profesională, ceea ce a dus la percepția legăturilor familiale ca o piedică în împlinirea acestor posibilități. În România, posibilitățile de afirmare individuală fiind reduse, a avut loc o repliere asupra familiei și copiilor. Neexistând proprietate privată, investițiile familiei (acolo unde existau aceste posibilități) au fost transferate asupra creșterii și educației copiilor. Prin urmare, dacă familia occidentală este considerată "o instituție în criză", familia românească a reprezentat (și rămâne) o instituție socială fundamentală, în ciuda unor tendințe de slăbire sau de atomizare.

Este dificil de răspuns la întrebarea dacă familia românească este în prezent modernă sau tradițională. Erodarea valorilor tradiționale este evidentă și pătrunderea concepțiilor liberale în ceea ce privește funcționarea familiei este tot mai răspândită. Familia românească parcurge procese majore ce se întrepătrund: adâncirea modernizării și liberalizării comportamentelor și valorilor familiale.

Familia contemporană este caracterizată de o constelație de probleme și de situații care ne provoacă să-i reanalizăm coordonatele, să căutăm soluții și să o sprijinim tot mai adecvat pentru a le rezolva. Ca instituție inițială de formare și educație a copilului, familia se găsește de multe ori în contradicție cu școală și chiar cu comunitatea socio-culturală sau profesională. Ca unitate/cuplu de adulți ea trăiește drama complexității situațiilor economice, culturale și de relaționare din epoca noastră. Ca grup divers de adulți, copii și tineri care construiesc împreună valori sociale, tradiții și propria cultură, familia simte prima apăsarea problemelor legate de recesiunea economică, de criza culturii și de dificultățile de comunicare interumană din ultimii ani.

Familia modernă este ca un barometru al schimbărilor multiple și complexe existente în lume.

7.2. Raporturile dintre generații și schimbarea socială

Atât compararea a trei generații cât și practicile culturale sau de întrajutorare manifestate au condus la apariția simultană a continuităților, dar și a schimbărilor curente. Practicile de întrajutorare între generații, ajutorul financiar dat copiilor sau îngrijirile oferite părinților, se transmit de la o generație la alta. Transmiterea lor nu poate să se producă logic decât la scară a trei generații. Un exemplu elocvent în acest sens îl reprezintă modelul educațional ce se manifestă printr-o puternică continuitate între generații succesive și care se diminuează după trei generații. În general, atunci când se face trecerea de la două la trei generații, căile de transmitere se complică la nivelul individual. Fiecare persoană reconstruiește și transformă ceea ce lui i-a fost transmis de către familia sa de origine, iar apoi, în momentul formării propriului cuplu, își renegociază poziția față de partenerul care, la rândul său, este purtător al unei culturi familiale.

Reproducerea comportamentelor și valorilor, vizibilă asupra a doua generații succesive, este mai slabă la a treia generație. Dacă statistica ne permite reperarea continuităților transgeneraționale, studiile calitative dezvăluie prezența memoriei colective de lungă durată. Dinamica transmițitorilor intergeneraționale, în cursul vieții adulte și pe termen lung, este generată atât de transmițitorii descendente, cât și de cele ascendente. În plus, dinamica transmițitorilor generaționale este fundamental articulată pe procese de schimbare socială și pe ritmul acestora. Micromecanismele schimbării se produc la nivelul interacțiunilor între generații. Schimbările valorilor sociale, noile comportamente dezirabile și noile concepții despre lume sunt introduse în sânul familiei lărgite de către tânăra generație, mai receptivă la noile modele și care își afirmă autonomia tocmai prin adoptarea lor.

După cum o demonstrează datele anchetelor sociologice, alături de tineri, femeile sunt cei mai importanți actori ai schimbării, ele reprezentând totodată și centrul de greutate al mobilității sociale a copiilor lor. Din divergențele dintre generații și din confruntarea punctelor

lor de vedere se nasc forme, mai mult sau mai puțin radicale, de schimbare socială. Într-o manieră generală, fie că sunt manifestate sau laterale, grave sau neînsemnate, conflictele sunt inerente în raporturile dintre generații, oferind prilejul schimbării sociale.

7.3. Globalizarea

Sensul inițial al fenomenului de globalizare, și anume acela de integrare a sistemelor economice favorizată de progresul tehnologic și de multiplicarea relațiilor comerciale, a fost depășit iar termenul de globalizare a ajuns să poarte puternice conotații emoționale. Termenul provine de la adjectivul *global*, cu sensul de "răspândit în întreaga lume". Prima accepțiune utilizată pentru termenul de globalizare a fost aceea geografică, legată de începuturile expansiunii coloniale europene, care au avut loc în secolul al XVI-lea. A doua accepțiune a termenului este aceea economică, constând în dezvoltarea la nivel global a economiei prin interconectarea proceselor de producție dincolo de granițele existente ale statelor naționale. A treia accepțiune utilizată pentru termenul de globalizare este cea politică, având în vedere necesitatea centralizării anumitor decizii care, datorită dezvoltării economice la nivelul întregii planete, tind să depășească competențele statelor naționale. Cea de a patra accepțiune, este cea electronică, a informatizării și tehnologiei informației. În sensul său de acum, termenul de globalizare – forma gramaticală care sugerează un proces –, s-a ivit din conștiința faptului că lumea se afla într-un proces prin intermediul căruia va deveni un fel de sat global (McLuhan) sau, cel puțin, un singur sistem economic, socio-politic și cultural.

Caracteristică actualului proces de globalizare sta în noile tehnologii. Societatea globală presupune comunicarea extrem de rapidă, care dă senzația unui sat global în care orice eveniment petrecut într-un colț al planetei este aflat în celălalt colț, aproape instantaneu. Se poate spune că previziunile privind apariția satului mondial s-au realizat. În prezent, asistăm la nașterea unei civilizații globale, în care cuvântul de ordine este „comun”. Interesele comune, valorile comune, efortul comun sunt subsumate cauzei comune a umanității: crearea patriei comune în vederea realizării destinului comun al omenirii.

8. Schimbarea socială prin lege și conștiință

Cât de puternică poate fi schimbarea socială determinată de lege? Pe ce durată? Personalitatea sau natura umană?

Instituțiile juridice asigură elaborarea legislației și aplicarea legilor. Ele dețin un rol important în exercitarea controlului social din cadrul societății. În acest scop folosesc un sistem de sancțiuni (de pedepse și recompense) stabilit prin prevederile legii. Eficiența este scăzută dacă normele juridice intră în contradicție cu normele politice, morale și culturale.

Conștiință socială, categorie fundamentală a materialismului istoric, care desemnează ansamblul reprezentărilor, mentalităților, cunoștințelor, ideilor, concepțiilor oamenilor și în

care se reflectă existența lor socială. Conștiința socială reprezintă viața spirituală a societății care reflectă viața ei materială. Această reflectare se realizează în diferite forme ale conștiinței sociale (politică, juridică, filozofică, morală, artistică, științifică, religioasă) și la nivele diferite (comun și teoretic, psihologic și ideologic). Dezvoltarea conștiinței sociale este guvernată de anumite legi: determinarea conștiinței sociale de către existența socială, independența relativă a conștiinței sociale față de existența socială, acțiunea ei asupra acesteia din urmă, interacțiunea formelor conștiinței sociale și altele.

Legile, de când există ele, sunt acceptate de unii, negate de alții. Având în vedere că nu prea există legi create de om și acceptate de toată lumea, caracterul arbitrar al acestora este întotdeauna subiectul unor dezbateri aprinse. Însuși celebra zicală “justiția e oarbă” e interpretată în mai multe feluri.

Un lucru este cert, la început legile nu erau create ca să ușureze viața cetățenilor. Primele legi, începând cu legile lui Hammurabi, erau menite să ofere o organizare mai bună a statului pentru conducători. Deși nu erau obligatorii, aceste legi erau menite să servească ca și ghid pentru societatea de atunci. Conțineau măsuri organizatorice, economice și legi pentru viața de zi cu zi, bazată atât pe legile compensației din Mesopotamia antică, cât și pe legile tribale. De atunci, diverși conducători au creat diverse legi, care erau menite cel puțin declarativ, să aducă “ordine în societate”. Aceste legi au avut diverse origini și justificări. Unii legiuitori susțineau că au primit dreptul de la o divinitate, alții au moștenit dreptul de a conduce și a crea legi, în timp ce alții au instituit legea cu argumentul forței, iar astăzi se presupune că legile reprezintă oglinda dorințelor noastre.

S-a spus că oamenii sunt în esență buni (Rousseau), dar și că esența noastră este una egoistă, deci rea (Hobbes). S-au făcut legi care au avut efecte bune și s-au făcut legi arbitrare, care au cauzat multă suferință. E de ajuns să ne gândim, că deși majoritatea regilor din Europa teoretic se supuneau celor zece porunci, ei deseori foloseau exact religia ca și justificare pentru războaie și alte acte greu de motivat. În același timp, mulți oameni au reușit să intre în istorie ignorând legile. Legile sunt create, respectate, iar după o vreme dărâmate.

O dată cu “civilizarea” omului legile au început să fie mai aproape de cetățean. Chiar dacă majoritatea cetățenilor normali nu știu decât o firimitură din legislația stufoasă a unei țări democratice, este greu să ne imaginăm viața fără ele. Am început să avem din ce în ce mai multe pretenții, să ne cerem din ce în ce mai multe drepturi și să ne asumăm obligații. Iar pentru toate acestea avem nevoie de legi.

Formele conștiinței sociale, termen care denumește generic diferite formațiuni spirituale, diverse domenii care alcătuiesc conștiința socială, respectiv: conștiința politică, conștiința juridică, conștiința morală, arta, știința, religia, filozofia. Formele conștiinței sociale sunt ansambluri relativ distincte de reprezentări, idei, concepții care se deosebesc între ele mai ales prin obiectul specific reflectat cu precădere de ele (adică prin faptul că reflectă în mod direct zone sau domenii relativ diferite din ansamblul realității). Totodată, unele din formele conștiinței sociale se deosebesc între ele nu atât prin obiectul reflectat, adesea parțial comun, cât prin modalitatea specifică, mai mult sau mai puțin diferită, în care se realizează și prin care se cristalizează reflectarea (concepțe științifice, programe și norme politice, imagini artistice și opere de artă, principii și dogme religioase, norme morale, de drept, reprezentări ale simțului comun etc).

Prin urmare, concomitent cu caracterul relativ distinct al formelor conștiinței sociale, trebuie să se țină seama și de comunitatea lor mai mare sau mai restrânsă de obiect și de mijloace ale reflectării, de întrepătrunderea lor în ansamblul conștiinței sociale. Deși conștiința socială se află „în cadrul anumitor forme comune, forme de conștiință“ (Marx) care sunt componente comune ale conștiinței unor clase sau grupuri sociale diferite, ea se disociază în conținuturi ideologice opuse. Aceeași problematică solicită în mod general conștiința socială într-o epocă istorică dată, dar răspunsurile pe care aceasta le dă poartă amprenta intereselor și năzuințelor unor clase sau grupuri sociale diferite.

În cadrul fiecăreia dintre formele conștiinței sociale se disting cele două nivele: al conștiinței *comune* și al conștiinței *sistemizate*, al *psihologiei* colective și al *ideologiei*. Constituirea formelor conștiinței sociale se datorează dezvoltării și diversificării crescânde a existenței sociale, complicării diviziunii sociale a muncii, a nevoilor sociale și, în mod corespunzător, a formelor activității social-istorice a oamenilor. Existența socială determină, în ultimă instanță, prin relațiile de producție dominante, caracterul, structura, dezvoltarea și funcționalitatea conștiinței sociale.

Existența formelor conștiinței sociale ca formațiuni spirituale relativ distincte și înțelegerea deosebirilor de conținut și de formă între ele constituie un punct esențial de plecare în aprofundarea cercetărilor din domeniile științelor sociale, în diversificarea educației pentru cultivarea și dezvoltarea conștiinței.

Existența este faptul de a fi, de a avea o realitate obiectivă, independent de conștiința celui care gândește sau percepe această realitate. Existența este un concept fundamental cuprinzând cu dificultate totalitatea determinărilor sale. Aperceptiv, existența este o fenomenalitate dinamică, primară, reprezentarea minimală mijlocită de simțuri. Realitatea nemijlocită a percepției intră însă în starea conceptuală a 'existenței' doar prin apariția limbajului semnificativ care permite diferențierea și interpretarea precisă a obiectului existent. Doar conștiința face posibilă perceperea reflexivă a existenței și a formelor sale, prin raporturi de construcție și obiectivare a limbajului desemnând realitatea obiectivă. În timp s-au disociat două ipoteze asupra 'existenței realității', una obiectivista sau materialista, care afirmă o realitate 'existentă autonom' față de subiect, și o ipoteză 'idealistică', a dependenței realității de cel care o percepe și o reprezintă. Existența socială și conștiința socială, categorii fundamentale corelative ale materialismului istoric, care desemnează latura materială și cea spirituală a vieții sociale; raportul dintre ele constituie problema fundamentală a științei despre societate.

Karl Marx a distins pentru prima oară, din mulțimea relațiilor sociale, relațiile de producție, ca relații obiective, ca element fundamental al existenței sociale care determină, în ultimă analiză, procesele spirituale ale vieții sociale. „Nu conștiința oamenilor le determină existența, ci, dimpotrivă, existența lor socială le determină conștiința“ (K. Marx). Existența socială este constituită din ansamblul elementelor vieții materiale a societății: cadrul geografic, densitatea populației, creațiile materiale ale oamenilor și relațiile materiale care se stabilesc între om și natură și între oamenii înșiși în procesul muncii sociale, relații care au, în ansamblul vieții materiale, un rol de prim ordin și care sunt determinante, în ultimă analiză, în apariția și dezvoltarea conștiinței sociale.

Conștiința socială este constituită din ansamblul elementelor de reflectare și apreciere a vieții materiale: reprezentări, sentimente, mentalități, idei, cunoștințe, noțiuni, convingeri,

teorii ș.a. În raport cu conștiința individuală, conștiința socială este o reflectare mai multilaterală și generalizată a existenței sociale. Conștiința socială are o structură complexă, diferențiindu-se, în plan vertical, pe nivele deosebite de profunzime în reflectarea realității: conștiința comună și conștiința sistematizată, psihologia socială și ideologia, iar în plan orizontal în mai multe forme ale conștiinței sociale (politică, juridică, morală, estetică, științifică, filozofică, religioasă); aceste planuri se întrepătrund, în fiecare formă a conștiinței sociale, distingându-se elemente de nivelul conștiinței comune și de nivelul conștiinței sistematizate, teoretice, elemente de psihologie socială și de ideologie.

În opoziție cu concepțiile idealiste, care explică dezvoltarea socială prin diverși factori ideali, materialismul istoric demonstrează că viața materială este factorul prim, determinant, iar viața spirituală este factor secund, reflectarea vieții materiale. “Conștiința nu poate fi niciodată altceva decât existența conștientă, iar existența oamenilor este procesul real al vieții lor” (K. Marx). Conștiința socială poate stimula sau frâna dezvoltarea existenței sociale, după cum reflectă interesele claselor progresiste sau ale celor reacționare, după cum reflectă sau nu cerințele obiective ale dezvoltării istorice.

Conștiința socială nu este o reflectare mecanică a existenței sociale. Materialismul istoric subliniază interacțiunea dintre existența socială și conștiința socială, rolul activ al conștiinței sociale față de existența socială. Există o independență relativă a conștiinței sociale față de existența socială. Pe fondul acestei independențe relative, conștiința socială își exercită acțiunea ei asupra existenței sociale, evidențiindu-și funcția sa critică, creatoare și transformatoare.

Formele conștiinței sociale, termen care denumește generic diferite formațiuni spirituale, diverse domenii care alcătuiesc conștiința socială, respectiv: conștiința politică, conștiința juridică, conștiința morală, arta, știința, religia, filozofia.

9. Revoluția tehnologică și schimbarea socială

În general schimbarea de sistem social este dificilă, lungă și anevoioasă. Nu și în actuala societate care datorită tehnologiei a provocat restructurări ale gândirii sociale nemaiîntâlnite.

O societate în care toate informațiile “plutesc” în sistem nu mai ține doar de romanele și filmele SF. Există deja proiecte cât se poate de concrete prin care cu un simplu clic la calculator va putea fi controlat consumul de energie și apă dintr-un complex de locuințe. Tehnologia este la îndemână.

“Cred cu tărie că societatea interconectată va deveni realitate. Nu știu în cât timp, dar vom ajunge acolo”, declară Johan Wibergh, executive vicepresident și head of business unit networks în cadrul Ericsson. Într-o societate interconectată, oamenii, cunoștințele, device-urile și informațiile sunt conectate pentru a asigura și înlesni bunăstarea societății, creșterea nivelului de trai și a afacerilor. Un exemplu concret al acestui scenariu de viață ar fi casa inteligentă, în care toate electronicele și electrocasnicele ar putea fi decuplate, în cazul în care am uitat să

facem acest lucru, printr-o simplă comandă vocală la telefonul mobil sau un simplu clic la tastatura calculatorului. Evident, acest lucru nu este nici pe departe facil. Pare că ține mai degrabă de scenariile SF decât de viața pe care vom apuca s-o trăim. În plus, sunt multe industrii care ezită să se interconecteze, “mai ales pentru că sunt confortabile cu poziția lor și pentru că, de multe ori, astfel de practici sunt împotriva regulilor general respectate”, admite Wibergh. Chiar el dă un exemplu cât se poate de concret.

Un medic obișnuiește să urmărească evoluția pacienților tratați prin intermediul e-mail-urilor, având un chestionar de 4-5 întrebări. În funcție de răspunsuri stabilește dacă este nevoie ca pacienții să vină sau nu la o nouă consultație. Acest lucru se întâmplă însă în Suedia, o țară care își dorește să reducă traficul, emisiile de carbon, își dorește să recicleze tot și nu construiește autostrăzi în zonele verzi ale Capitalei. În SUA, același comportament din partea unui medic nu este văzut cu ochi buni, “pentru că politica de profitabilitate a spitalelor presupune ca pacienții să-și petreacă un timp cât mai lung în cadrul unităților medicale”. Noile tehnologii nu sunt menite să înlocuiască toate vechile sisteme, ci să ofere alternative.

Orașele găzduiesc în prezent peste jumătate din populația lumii; tot jumătate din produsul intern brut global este generat de cele mai mari 600 de orașe ale lumii. Mai mult decât atât, se estimează că până în 2030 aproape două treimi din locuitorii planetei vor trăi în mediul urban. Indiferent de calea și situația economică a fiecărei țări, creșterea gradului de urbanizare este inevitabilă la nivel mondial, conform unui studiu realizat de organizația mondială UN Habitat. Conform datelor, populația din mediul urban crește în fiecare lună cu cinci milioane de oameni.

Descoperirile tehnologice din ultimii ani au reușit să îmbunătățească simțitor viața oamenilor sau chiar să schimbe modul în care lucrăm, ne petrecem timpul liber sau chiar trăim. Site-ul mashable.com a realizat un top al tehnologiilor la care se lucrează în prezent, aflate în diferite stadii de dezvoltare, și care ne vor schimba în continuare obiceiurile.

Printre aceste tehnologii se numără cele menite să reducă poluarea, sau să faciliteze călătoriile în spațiu. În rândul celor cu impact asupra vieții de zi cu zi a oamenilor, experții lucrează intens la mașina fără șofer, la carnea artificială sau la încărcătorul electric wireless.

Liftul spațial. Japonia face progrese în planul său ambițios de a crea un lift spațial, care va consta într-un cablu foarte rezistent ce va fi întins între o locație de pe Pământ și o stație spațială aflată la 35.400 de kilometri. Liftul cu o capacitate de 30 de persoane va urca cu o viteză de 200 km/oră, călătoria durând opt zile. Liftul va avea camere și alte atracții turistice. Japonezii spun că vor putea construi liftul până în 2050.

Carnea artificială. Într-o încercare de a proteja mediul, oamenii de știință olandezi vor să ajungă la producția de masă a cărnii de laborator. Cu ajutorul acestei tehnologii, pornind de la celule stem de origine animală se poate crea țesut muscular. PETA speră ca pe baza aceleiași tehnologii să se poată produce și carne de pasăre.

Cititul minții. În următorii cinci ani, IBM speră să dezvolte un computer care să fie controlat prin intermediul gândurilor. O persoană poartă un dispozitiv pe cap care poate detecta semnalele transmise de creier și le trimite computerului, care va efectua comanda dată.

Dronele sau avioanele fără pilot sunt o tehnologie care este deja folosită în diferite scopuri, dar ea se dezvoltă rapid.

Electricitate wireless. Încărcatul telefonului cu un încărcător cu cablu va fi în curând de domeniul trecutului. O serie de companii au dezvoltat deja produse care permit încărcarea wireless a telefoanelor și este așteptat ca această tehnologie să fie extinsă și către alte gadgeturi.

Mașina “invizibilă”. Pentru a promova noua mașină electrică, ce nu emite noxe, Mercedes a venit cu o reclamă diferită pentru noul model: a făcut mașina invizibilă. Deși compania spune că motorul pe hidrogen este gata pentru producția de serie, mașina nu va fi lansată până în 2014. Neemițând noxe, mașina este practic “invizibilă” din punctul de vedere al impactului asupra mediului.

Mașina fără șofer. Mașinile au deja GPS, sisteme de avertizare pentru schimbarea benzii și posibilitatea de a parca singure, așa că este doar o problemă de timp până când mașinile fără șofer vor deveni realitate. Google a obținut patentul pentru tehnologia mașinii fără șofer și o testează în Nevada, SUA.

Mașinile zburătoare. Mașina zburătoare este un obiect la care mulți visează. Compania Terrafugia a dezvoltat o astfel de mașină ce va putea fi comandată începând cu anul acesta, cu ocazia Salonului Auto de la New York.

Asistenți personali robotizați. De la sarcini simple precum deschiderea unei uși până la ajutorul acordat persoanelor paralizate, roboții au devenit mai sofisticăți ca niciodată. De fapt, un nou studiu prezice că peste zece ani fiecare casă va avea un asistent robotizat care să facă diferite sarcini casnice.

Bază lunară. Pentru a studia mai atent Luna, agențiile spațiale ale mai multor state iau în considerare construirea unei baze permanente pe satelitul natural al Pământului. Acest lucru poate fi pus în practică fie prin intermediul unei baze pe sol fie în spațiu, și care să orbiteze în jurul Lunii.

9.1. Memoria “socială”

De la începutul civilizației umane, capacitatea de a memora a fost recunoscută de mințile luminate drept una dintre trăsăturile cheie ce definesc omul. În mitologia greacă, memoria era personificată de zeița Mnemosina, mama celor nouă muze ce stau la originea cunoașterii manifestate prin arte. Astfel, gânditorii greci recunoșteau rolul esențial pe care memoria îl juca în definirea socială a umanității.

Memoria a continuat să fie considerată manifestare a divinului și în creștinism, fiind descrisă de marele filozof Augustin de Hipona ca esență a sufletului. Cu timpul, însă, memoria și-a pierdut atributele divine, iar în vremurile recente tehnologia preia din ce în ce mai multe sarcini

Cum a fost afectată memoria de tehnologiile trecutului?

În Evul Mediu erudiții obișnuiau să memoreze pe de rost cărți întregi. Acest lucru s-a schimbat odată cu tiparul inventat de Johannes Gutenberg, ce a redus costul cărților și a permis apariția acestora în tiraje mari. Specialiștii estimează că în 50 de ani de la apariția tiparului lui Gutenberg (eveniment ce a avut loc în 1455) au fost tipărite la fel de multe cărți câte au reușit să producă scribii din întreaga Europă în cei 1.000 de ani ce au precedat invenția presei tipografice de către metalurgistul german.

Revoluția electronică și apariția Internetului au dus la scăderea costului în timp și bani al accesului la informație, reducând și mai mult nevoia de a memora.

9.2. Tehnologia modernă pe post de memorie externă

Un studiu efectuat în Marea Britanie a arătat că fenomenul intitulat "amnezie numerică", adică incapacitatea de a ține minte numere de telefon, este din ce în ce mai răspândit. Astfel, 47% din populația adultă a Marii Britanii nu știe numărul de telefon al partenerului pe de rost, iar 61% nu l-a memorat pe cel al celui mai bun prieten. Acum 20 de ani, când telefonul fix constituia principalul mod de a comunica la distanță, majoritatea oamenilor cunoștea numerele de telefon ale persoanelor apropiate. Astăzi, însă, agenda telefonului mobil a preluat sarcina memorării acestora.

Același studiu a relevat faptul că 4 din 10 persoane au recunoscut că, atunci când și-au pierdut telefonul mobil sau le-a fost furat, nu au putut să ia legătura cu persoanele apropiate, deoarece nu știau pe dinafară numărul de telefon.

Rezultatele acestui studiu au fost comentate de un specialist în psihologie, Dr. Glenn Wilson: "Odată ce tehnologia devine mai sofisticată, propriile noastre amintiri dispar pe măsură ce ajungem să contăm pe informațiile stocate pe telefoanele mobile sau online. Pe lângă faptul că această dependență de tehnologie poate deveni problematică în clipa în care memoria externă devine inaccesibilă sau este pierdută, există riscul ca agilitatea mentală a indivizilor să fie afectată. Ca în cazul multor alte competențe, memoria trebuie exersată dacă dorim să nu se atrofieze".

Pe măsură ce accesul la Internetul devine din ce în ce mai facil, iar telefoanele mobile inteligente permit accesul la întreaga cunoaștere a omenirii în aproape orice moment, va fi din ce în ce mai greu să rezistăm tentației de a externaliza memoria. Acest lucru se întâmplă deja, poate fără să ne dăm seama.

Un studiu efectuat pe un eșantion de 3.000 de persoane de către un reputat neurolog, Ian Robertson, a evidențiat faptul că persoanele tinere au o capacitate mai redusă decât cele mai în vârstă de a-și aminti detalii personale despre oamenii din viața lor. Când au fost întrebate dacă știu data de naștere a unei rude, 87% din persoanele de peste 50 de ani au știut răspunsul, lucru valabil pentru doar 40% dintre persoanele mai tinere de 30 de ani. Dincolo de această cercetare, se poate observa în ultima vreme tendința, mai ales în rândul tinerilor, de a folosi rețeaua de socializare Facebook ca o formă de memorie externă ce stochează informațiile personale esențiale ale persoanelor apropiate.

Aceasta nu este singura tehnologie folosită în acest scop. Dispozitivele de navigație de tip GPS, ce cresc constant în popularitate în rândul șoferilor, reduc nevoia unei bune cunoașteri a mediului înconjurător. Această externalizare poate ajunge la forme extreme, în SUA înregistrându-se cazuri de persoane care s-au rătăcit și chiar au murit în Parcul Național Death Valley din deșertul Mojave, pentru că au urmat orbește indicațiile GPS-ului. Problema este atât de serioasă încât autoritățile avertizează vizitatorii pe site-ul oficial al parcului să nu se bazeze exclusiv pe GPS pentru a naviga Valea Morții.

Există voci care susțin chiar că tinerii din "generația Google", așa cum sunt supranumiți copiii din ziua de astăzi, crescuți în epoca Internetului, nu trebuie să mai învețe date istorice, ci doar contextul general. "În zilele noastre, profesorii nu mai sunt izvorul cunoașterii, ci

Internetul poartă acest rol", susține autorul Don Tapscott. "Copiii ar trebui să învețe despre istorie pentru a înțelege lumea, dar nu au nevoie să memoreze toate datele. E suficient să cunoască detalii generale despre bătălia de la Hastings, fără să fie nevoiți să țină minte că a avut loc în 1066. Pot căuta acest aspect pe Google, cu un singur click", a afirmat acesta, susținând că sistemul școlar în care elevii memorează date reflectă realitatea epocii industriale, nefiind adaptat la lumea de astăzi, într-o economie digitală, în care tinerii au nevoie să proceseze multe informații în timp real.

David Brooks, editorialist la New York Times, sintetiza recent într-un articol avantajele pe care le oferă tehnologia modernă: "am crezut că magia epocii informației constă în faptul că ne permite să știm mai mult, când, de fapt, magia acestei ere este aceea că ne oferă oportunitatea de a ști mai puțin. Epoca informației ne oferă servitori cognitivi externi - sisteme de memorie din siliciu. Putem lăsa poverile pe umerii acestor servitori, eliberându-ne pe noi înșine. Acum nu mai am nevoie de memorie, pentru că am Google, Yahoo și Wikipedia. Dacă doresc să știu ceva despre lume, apăs câteva taste și mă bucur de binecuvântările minții exterioare". Acesta adăuga: "poate vă întrebați dacă în procesul de externalizare a gândirii mele nu îmi pierd individualitatea. Nicidecum. Nu-mi pierd decât autonomia".

Totuși, pentru o categorie de oameni, instrumentele ce oferă un suport extern pentru memorie au efectul opus: le redau acestora autonomia și independența.

Proiectul SenseCam, dezvoltat de Microsoft în laboratorul său de la Cambridge, constă într-o cameră foto ce poate fi purtată de persoanele cu pierderi de memorie. Aceasta face poze fără încetare de-a lungul unei zile, constituind un beneficiu imens pentru pacienții ce suferă de boala Alzheimer sau de alte afecțiuni ce provoacă pierderi de memorie.

Emma Berry, neuropsiholog de la Spitalul Addenbrooke din Cambridge, a explicat de ce SenseCam este o inovație extraordinară: "Pe lângă faptul că SenseCam permite pacienților să-și reamintească evenimentele atunci când privesc imaginile, ceea ce este minunat, am descoperit că după folosirea acestei metode pacienții ajung să își păstreze amintirile de-a lungul mai multor luni, fără a mai avea nevoie de imagini. Acest lucru este absolut extraordinar, ținând cont că în mod normal aceiași oameni uită un eveniment important la doar câteva zile după ce a avut loc. Nu există niciun alt instrument, nicio altă metodă care să producă aceste rezultate extraordinare".

Dacă în zilele noastre un astfel de instrument este util doar persoanelor cu pierderi de memorie, echipa de la Microsoft Research își imaginează un viitor în care fiecare dintre noi beneficiază de un suport extern al memoriei, care stochează fiecare moment din viața proprie. Aceștia desfășoară un proiect intitulat MyLifeBits, în care se încearcă stocarea fiecărui amănunt din viața lui Gordon Bell, un pionier în domeniul informaticii.

Începând cu 2001, fiecare detaliu din viața lui Gordon Bell este înregistrat, de la ceea ce vede în fiecare moment (folosind SenseCam), ce pagini web vizitează, ce articole citește, ce emisiuni urmărește la televizor, ce se aude la aparatul radio aflat în apropierea sa, până la conținutul fiecărui email și al fiecărei conversații telefonice. De la începutul experimentului, el a beneficiat de mai multe instrumente, astfel că acum îi este înregistrată fiecare bătaie a inimii, iar poziția lui din fiecare moment al zilei este cunoscută grație unui sistem GPS. Toate aceste date sunt stocate într-o memorie externă, pe care doar el o poate accesa.

Practica de a stoca fiecare moment al vieții se numește lifelogging, iar dacă acum pare doar o excentricitate, în 10-20 de ani acest obicei ar putea deveni unul de rutină, pe măsură ce costul stocării datelor scade vertiginos (în 2006, un hard-disk de 1TB costa 600\$; astăzi costă mai puțin de 100\$), iar tehnologia evoluează și ocupă un spațiu mai mic. Astfel, cele mai multe telefoanele mobile disponibile astăzi sunt echipate cu o cameră foto, iar procesoarele folosite de telefoanele inteligente de ultimă generație sunt mai puternice decât cel folosit de naveta spațială care a dus primii oameni pe Lună în 1969. Miniaturizarea cipurilor va permite integrarea senzorilor în aproape orice obiect ce ne înconjoară, de la haine până la vasul de toaletă.

9.3. Viitorul memoriei externe și efectul asupra sinelui

Recent, o echipă de cercetători americani a reușit să activeze și să șteargă, cu o atingere de buton, o amintire din creierul unui șoarece. De asemenea, oamenii de știință au reușit în cadrul aceluiași studiu să conceapă un implant care să conțină amintirile pe care șoarecele le pierduse.

Acesta constituie primul pas spre o "neuroproteză", instrument medical ce va fi folosit pentru a asista pacienții afectați de atacuri cerebrale, Alzheimer sau de alte boli degenerative ce conduc la pierderea memoriei. Următorul pas al acestui tip de cercetare este dezvoltarea unei neuroproteze care să producă un efect similar în cazul maimuțelor, pentru ca abia apoi această tehnologie să fie testată pe oameni.

Chiar dacă această neuroproteză va fi folosită inițial pentru a asista persoanele cu boli ce afectează memoria, este greu de crezut că, în timp, tehnologia nu va fi folosită și în scop recreațional sau pentru augmentarea cunoștințelor.

Tehnologia de astăzi permite deja dirijarea unui automobil cu ajutorul gândului, controlul unui computer sau apelarea unui număr de telefon exclusiv prin puterea minții, toate aceste inovații aducându-ne, pas cu pas, mai aproape de realizarea interfeței om-mașină.

Privind pașii făcuți deja în direcția simbiozei om-mașină, apariția unui exocortex (adică a unei unități artificiale de procesare a informației care să se afle în continuă interacțiune cu creierul biologic) pare mai degrabă o problemă de timp, iar pașii pe care îi facem în direcția utilizării memoriei externalizate ridică unele probleme în plan etic.

Psihologii avertizează că memoria este o componentă esențială a sinelui, a individualității fiecărei persoane, iar pe măsură ce tot mai multe elemente vor fi stocate pe medii externe minții umane, profunzimea personalității individului riscă să fie afectată. Gusturile noastre, preferințele și alegerile pe care le facem, cultura pe care ne construim reperele, vor fi toate afectate pe măsură ce vom accepta o externalizare tot mai mare a memoriei către un mediu extern.

Cu excepția unei retrageri totale a individului din societatea informatizată, tendința din ce în ce mai pronunțată spre o externalizare progresivă a memoriei cu greu poate fi încetinită. Progresul tehnologic nu poate fi oprit - nici nu ar fi un lucru benefic - însă acesta trebuie însoțit de o atentă examinare a consecințelor pe care le poate avea în cazul personalității fiecăruia, pentru a înțelege cu adevărat schimbările pe care le provoacă.

10. Teoriile schimbării și crizelor sociale

Conceptul de schimbare socială s-a desprins și individualizat ca un corp teoretic autonom încă din epoca Iluminismului, odată cu lansarea modelelor de societate modernă industrială, debutând cu revoluția industrială și cu revoluțiile politice care au însoțit democrația.

Teoriile schimbării sociale au captat atenția unui mare număr de sociologi, economiști, filosofi. Amintim aici pe cei consacrați domeniului, cum ar fi: Merton, R.K., Comte A., Pareto V., Durkheim E., Parsons T., Spencer H., Rostow W.W., Schumpeter J., Boudon R., Smith, A.D., Weber M., Touraine A., Tocqueville A de, McClelland, D., Marx K., Mendras H., Nisbet R., Crozier M., Hirschman A.O., Galbraith, J.K. etc.

Caracteristic definițiilor date de teoreticieni termenului de *schimbare* este foarte larg. Definițiile schimbării sociale sunt de o mare diversitate pentru că au ca obiect un fenomen social, un proces social, ce poate avea dimensiuni și fațete diverse, desfășurându-se la diferite nivele de generalitate.

Prin *schimbare socială* se înțelege orice modificare în caracteristici demografice, structurale, culturale sau ecologice a unui sistem social, desemnând trecerea sistemului sau obiectului social de la o formă la alta. Moore, de exemplu, a definit schimbarea ca o *transformare semnificativă a structurilor sociale*, în sensul de modele de acțiune socială și interacțiune. Autorul a inclus în definiția sa numeroasele forme de manifestare ale structurii: norme, valori și fenomene culturale.

Agabrian susține că schimbarea socială desemnează *modificările permanente, relativ pe termen lung, ale componentelor culturii, structurii sociale și ale comportamentelor sociale*.

10.1. Perspectiva sistemică asupra schimbării sociale

Studiul *schimbării sociale* dobândește sens doar prin sublinierea conexiunilor dintre tradiția sociologică și toți cei care, fie individual, fie grupați în interiorul unor curente de gândire, au oferit continuitate sau minime contingente cu dezvoltările de mai târziu ale celor care s-au preocupat de acest subiect al schimbării sociale: deopotrivă, sociologi și economiști. În prezent se poate vorbi, la modul reduționist, de două mari viziuni asupra schimbării sociale:

- *perspectiva sistemică*: teoriile evoluționiste, funcționaliste (sau ale echilibrului), teoriile conflictualiste și teoriile ciclice, teoriile modernizării etc. - în care accentul e pus pe structuri și rolul lor în schimbarea socială, evidențiind următoarele tipuri de schimbări posibile: a compoziției (migrarea inter-grupuri), a structurii (înființarea unor instituții noi), a funcțiilor (specializarea muncii, instituțiilor) etc.;
- *perspectivă modernă, procesuală, dinamică - sau constructivistă* - în care accentul e mutat la intersecția dintre structuri și capacitatea acțională a actorului social, schimbările sociale fiind continue, procesuale, sectoriale.

10.2. Teoriile evoluționiste

Teoriile evoluționiste (A. Comte, H. Spencer, S. Simon, E. Durkheim) explică evoluția societății prin prisma unor determinări și legități cu caracter naturalist și universalist, vizând schimbarea prin prisma stadialității umanității și societății. Comte a explicat evoluția prin *legea stadialității umanității*: stadiul teologic sau fictiv (împărțit la rândul său în trei etape: fetișismul, politeismul și monoteismul, omul explică lucrurile prin supranatural), stadiul metafizic sau abstract și stadiul științific sau pozitiv (cu ajutorul rațiunii formulează legi care-i permit să cucerească lumea). Fiecare stadiu compune și recompune unitatea spirituală și ordinea societății.

Durkheim interpretează mecanismele sociale și evoluția societății prin prisma *principiului evoluționismului*, iar progresul social prin intermediul *diferențierii sociale*. Procesele schimbării sunt atât de rapide, încât creează dificultăți sociale și economice majore, pe care le leagă de conceptul de *anomie* - *o stare de inutilitate sau disperare provocată de viața socială modernă* (Giddens). Autorul nu acuză industrializarea și mașinismul care ruinează societatea tradițională, considerând schimbarea socială normală. El face însă apel la cunoașterea științifică a socialului pentru a afla soluții la *stările maladive ale societății, care rezultă din schimbările firești*.

Spencer opune tipului militar al societății pe cel industrial, elaborând *legea generală a evoluției* - schimbarea socială este văzută ca un proces, orientat dinspre eterogenitate și destructurare, spre omogenitate și ordine, combătând ideea după care schimbarea planificată reprezintă un mijloc de a realiza o integrare socială.

10.3. Teoria structural-funcționalistă

Teoria funcționalistă are la bază emergența schimbării în condițiile dezechilibrului sistemului. În accepțiunea lui Parsons, ceea ce primează nu poate fi voința individuală și scopurile autonom stabilite ale indivizilor. Societatea ca întreg este conceptualizată într-un sistem, format din patru *subsisteme* care interacționează pentru a menține ordinea socială: social, economic (alcătuit din două nivele: *sistemul social primar* sau *tehnic* și *sistemul managerial-instituțional*), politic și cultural. Dezvoltarea sistemului social presupune, în concepția structural-funcționalistă, o permanentă diferențiere de roluri, cu scopul asigurării echilibrului social.

La fel ca și părintele psihologiei moderne, Sigmund Freud, care vedea cultura ca pe un element internalizat al sistemului personalității, Parsons încearcă să convingă că supunerea față de o instituție devine o tendință - obligație în însăși structura personalității actorului, iar aceasta se întâmplă pentru că instituția este sinteza unei culturi, actorul însuși, ca unitate socială, acceptând această matrice culturală.

10.4. Teoriile conflictualiste

În teoria clasică marxistă, specifică perspectivei conflictualiste, schimbarea socială apare exclusiv prin intermediul conflictului, fiind grevată de o serie de ambiguități, care comportă atât o formă economică, cât și una socială. Din punct de vedere economic, Marx

situează originea tulburărilor sociale la nivelul modului de producție, prezentând contradicția dintre forțe și relații de producție. Marx și Engels au demonstrat că introducerea și perfecționarea uneltelor, diviziunea muncii și proprietatea privată împart oamenii în clase sociale (clasa exploatatorilor și clasa exploatată).

Marx a crezut că inegalitățile sociale proprii capitalismului vor lua sfârșit numai atunci când clasa muncitoare va instaura clasa proletariatului; aceasta, considera el, va aduce o societate fără clase și de tip colectivist, în care fiecare va primi după nevoile sale. Modelul lui Marx ridică astfel, chiar dacă nu rezolvă, problema factorului uman, a relației dintre evenimentele politice și schimbarea socială, rezumată în celebra propoziție: Oamenii fac istoria, dar nu în împrejurări dictate de propria lor voință. Agentul istoric al schimbării, în viziunea lui Marx, este proletariatul, iar agentul principal al ordinii sociale este clasa mijlocie.

Teoria conflictului are la bază *rolul tensiunilor sociale*, a unor disfuncționalități mai mult de natură economică, ignorând rolul progresului tehnic sau al influențelor externe în planul dinamicii sociale.

10.5.Perspectiva modernă asupra schimbării sociale

Apărută în anii 1950 ca explicație a modului în care s-au dezvoltat societățile industriale din America de Nord și Europa Occidentală, în special prin creșterea capitalismului industrial începând din secolul al XVIII-lea, *teoriile modernizării* pornesc de la presupuziția că societățile se dezvoltă prin faze în linii mari predictibile, devenind din ce în ce mai complexe. Modernizarea înseamnă dezvoltare: termenul modernizare - o rudă conceptuală mult mai comprehensivă a termenului dezvoltare economică - se referă la faptul că schimbările tehnologice, economice și ecologice se ramifică în întreg sistemul social și cultural.

Concepția moderniştilor este aceea că societățile tradiționale sunt statice, rezistente la schimbare, refractare în a asimila inovațiile, încât nimic nou nu poate ieși dinlăuntrul lor, iar schimbarea nu poate să survină decât din exterior (factori exogeni). *Teza de bază* a teoriilor modernizării este aceea că un contact oricât de ocazional între *societățile relativ modernizate* și cele *relativ nonmodernizate* acționează ca o cauză a schimbărilor sociale într-o direcție unică, fixată tocmai de modelul societății modernizate. Modernizarea apare ca un fel de solvent universal, la baza acesteia aflându-se o serie de caracteristici economice specifice unor perioade istorice, sociale, economice.

Societatea de consum - are loc în secolul al XX-lea și este marcată de două procese: populația urbană și forța de muncă ocupată în sectorul serviciilor devin majoritare și venitul național pe locuitor depășește nivelul necesar pentru nevoile de bază. În lucrarea lui Durkheim, *Diviziunea muncii*, progresul este legat de urbanizare

Modernizarea este văzută ca un proces de europenizare sau de americanizare, de trecere de la tradiție la modernitate; în acest sens, Europa de Vest și Statele Unite ale Americii sunt societăți avansate, demne de urmat de către țările rămase în urmă.

10.6. Teoriile globalizării

Teoria globalizării a apărut ca reacție la teoria modernizării (derivată fiind din teoria sistemului mondial modern) și este cea mai recentă teorie care încearcă să explice dezvoltarea actuală. Ea subliniază integrarea globală a unor sisteme sociale complexe, cu accent puternic pus pe mondializarea tranzacțiilor economice și culturale ca motor al globalizării. Există autori însă care susțin că globalizarea poate fi considerată ca fiind neutră în efectele sale spațiale, iar oportunitățile și amenințările pot fi văzute ca echivalente. Comunicarea globală și creșterea accesului la informație transformă sistemele sociale complexe și produc consecințe vizibile în plan social, economic, politic și cultural, la nivelul fiecărei țări, formând premisele creării unei culturi globale.

Glocalizarea este definită drept o rază de speranță (glocalul conservă importante vestigii ale localului, o întrepătrundere a globalului cu localul), cu rezultate unice în arii geografice diferite. Teoria glocalizării are două elemente esențiale: lumea devine tot mai pluralistă - teoria glocalizării este tot mai sensibilă la diferențele din și dintre ariile geografice; într-o lume glocalizată, indivizii și grupurile locale au o mare capacitate de adaptare și inovare. Pentru teoria glocalizării, indivizii și grupurile sunt agenți creatori importanți.

Grobalizarea (de la *to grow* - a crește, a spori) se referă la ambițiile imperialiste ale națiunilor, corporațiilor, organizațiilor etc. și la dorința, dacă nu chiar la nevoia lor de a se impune în diverse arii geografice. Principalul interes al acestora este sporirea puterii, influenței și, în multe cazuri, a profiturilor lor pe glob (perspectivă susținută și de Max Weber - raționalizarea și capitalismul sunt produse ale lumii occidentale, fiind exportate în restul lumii, uneori în mod agresiv). În schimb, gânditorii postmoderni sunt preocupați mai mult de local. O astfel de orientare corespunde ideii de glocalizare. Forțele motrice ale globalizării sunt: americanizarea, mcdonaldizarea și capitalismul.

11. Sociologia grupurilor mici

Un grup mic este definit ca fiind un ansamblu de persoane între care se stabilesc relații reciproce interindividuale directe și statornice în cadrul unor activități similare, ce conduc la realizarea scopurilor relativ comune (Zamfir & Vlăsceanu, 1998, p. 269).

Una din caracteristicile fundamentale a grupului mic este că în cadrul său se dezvoltă relații interpersonale directe, interacțiuni de tipul *față-în-față* pe baza unor norme și a activării unor modele proprii de comportare. Grupurile mici (de muncă, școlare, de creativitate, politice etc.) se disting între ele prin scopuri, activități și relații și se caracterizează printr-o structură, un mod de funcționare și prin generarea anumitor efecte și rezultate.

Structura unui grup mic rezultă din asamblarea anumitor componente (indivizi, relații interpersonale, norme și valori, scopuri, motivații și activități) implicate în dezvoltarea de procese sociale sau personale (stratificare, conducere, comunicare, competiție/cooperare,

distribuție a trăirilor afective individuale și interindividuale). Varietatea și densitatea relațiilor interindividuale depind de numărul și însușirile persoanelor implicate și conduc la consacrarea anumitor proprietăți ale grupului (mărime, coeziune, consens și conformitate, autonomie, permeabilitate, flexibilitate, stabilitate etc). Numărul persoanelor care compun un grup mic variază între minimum 2 (sau 3) și maximum 40 de membri (aproximativ) (Zamfir & Vlăsceanu, 1998, pg. 269-270) (Popovici, 2010, p. 57).

Mărimea grupului mic este o variabilă independentă, în sensul că influențează așteptările, orientările, relațiile și procesele din cadrul grupului. Cu cât grupul este mai mare cu atât crește și numărul relațiilor posibile iar diversificarea relațiilor posibile este însoțită de diminuarea durabilității interacțiunilor și a intensității comunicării directe și de creșterea probabilității de apariție a unor subgrupuri și a unei rețele informate. Însă pe măsură ce grupul crește, se multiplică resursele sale datorită sporirii contribuțiilor individuale la rezolvarea problemelor.

11.1. Caracteristicile micro-grupurilor

Fiecare individ aduce cu sine în cadrul grupului cunoștințe, experiențe, interese, aspirații, însușiri de personalitate (temperamentale, caracteriale, aptitudinale). Astfel grupul se caracterizează printr-un status și un set de roluri sociale. Unii membri tind să se orienteze cu predominanță către normele, valorile și modelele de comportare ale grupului de apartenență, iar alții către cele care sunt specifice altui grup luat ca referință.

Prin apartenența la un grup, individul este supus influențelor, normelor și modelelor de comportare care sunt specifice acestuia. Prin aceste aspecte membrii grupului își creează și definesc propria identitate. În cadrul grupului, fiecare individ trece prin stadii progresive de integrare, de la cel de acomodare interpersonală până la acela de conformare și de manifestare a unei competențe interpersonale care oferă posibilități de utilizare a experienței de relaționare și interacțiune, de transpunere în rolul altuia și de asumare a unor roluri alternative în diverse contexte grupale sau sociale. Deși una și aceeași persoană poate să aparțină concomitent mai multor grupuri, intensitatea participării la viața acestora nu este deloc uniformă, depinzând atât de mai mulți factori.

Printre acești factori putem aminti coeziunea, consensul și conformitatea. Coeziunea poate fi relevată prin atracția interpersonală dintre membri, evaluarea grupului ca întreg, gradul de identificare a membrilor cu grupului, dorința expresă de a rămâne în grup. Conformismul este generat de nevoia individuală de autoritate, care apare în condiții de lipsă a unor criterii de opțiune, de intoleranță față de incertitudine sau ambiguitate, fie neangajare în abordarea dificultăților sau în căutarea de informații. Consensul rezultă din similitudinea tacită sau conștientă a atitudinilor și opțiunilor personale, conformitatea se manifestă prin comportamente de supunere, acceptare și urmare a prescripțiilor normative. Orice grup dispune de mecanisme de promovare a conformismului individual fie prin sancțiuni negative, fie prin recompensări. Presiunea grupului spre atingerea conformității membrilor săi poate avea efecte pozitive, în sensul că vine în întâmpinarea trebuințelor de afiliere, afecțiune, securitate sau recunoaștere socială și face posibilă acțiunea grupului, dar și negative, în direcția uniformizării, a îngustării perspectivelor și diminuării creativității, a accentuării supunerii necondiționate.

Coeziunea, consensul și conformitatea variază și în relația cu alte proprietăți ale grupului precum: autonomia (centrarea pe sine, evoluția independentă a grupului), permeabilitatea (măsura în care admite sau nu cooptarea de noi membri), flexibilitatea (gradul de informalitate și de libertate în grup), intimitatea (gradul de apropiere reciprocă a membrilor grupului), participarea (investiția de timp, acțiuni și efort în activitățile grupului) etc. Modul de constituire a fiecărei proprietăți și corelarea lor conferă grupului un anumit specific ireductibil, de tot integrat sau de entitate distinctă sau unii autori preferă termenul de sintalitate pentru a individualiza sau a caracteriza *personalitatea* unui grup ca întreg. Sintalitatea este, pe de o parte, influențată de caracteristicile membrilor grupului (inteligență, atitudini, însușiri individuale de personalitate) și de structura acestuia, iar pe de altă parte dispune de o dinamică proprie. Această dinamică se relevă prin schimbările ce apar în suma intereselor membrilor sau în energia totală disponibilă în grup, respectiv în sinergia grupului, și prin interacțiunile dintre grup și subgrupuri sau dintre diverse grupuri. Sinergia este utilizată de membrii grupului atât pentru menținerea coeziunii, cât și pentru atingerea scopurilor propuse (Zamfir & Vlăsceanu, 1998, pg. 269-271).

11.2. Microgrupul educațional

Grupul educațional a intrat recent în atenția cercetătorilor (din a doua jumătate a sec. XX) suscitând interes prin întrebări precum: Ce este grupul social educațional? Care sunt potențele educative ale microgrupului? În ce constă specificul realizării educației în grup? etc. (Popovici, 2010, p. 58).

Grupul educațional cumulează câteva caracteristici principale precum: reprezintă însușirile grupurilor primar și secundar; nu se supune unei diviziuni tradiționale; este deschis intervenției educative; are o structură în care sunt cuprinși educatorul și cei de educat ca forțe interne la care se adaugă și forțe externe tot mai influente (părinții celor de educat, factori politici, comunitatea etc.); generează norme și modele educaționale; permite exercitarea forței educative a educatorului asupra tuturor celor de educat. Este astfel, deopotrivă, mediu educogen și mediu educativ (Popovici, 2010, p. 58). În societatea actuală se disting prin excelență două tipuri de microgrupuri educaționale.

Clasa de elevi. Clasa de elevi este un microgrup psiho-socio-pedagogic de mare complexitate, format din elevi și profesori între care se stabilesc relații de mare diversitate și dinamism formalizat și ierarhizat astfel încât permite funcționarea procesului de învățare. Permite orientarea preponderent spre acumularea de către fiecare elev a experienței cognitive și motrice necesare parcurgerii ciclului următor de pregătire și de formare profesională dar și spre inițierea în comportamentul social așteptat de societate de la cetățenii săi.

Prezintă următoarele trăsături specifice: scopul alcătuirii clasei (nu al clasei ca grup) este acumularea de către fiecare component a experienței cognitive și motorii necesare parcurgerii ciclului următor de pregătire și a formării profesionale; clasa nu este și nu devine colectiv tocmai pentru că nu-i este propriu un scop; procesul prin care fiecare elev îndeplinește scopul alcătuirii clasei este procesul de învățare; componentele umane ale clasei sunt profesorii și elevii între care se nasc multiple relații; este grup formalizat și ierarhizat; relațiile interumane din clasă (dintre profesori și elevi, dintre elevi) sunt deopotrivă de comunicare și afective; nu-

i este propriu liantul organizării sociale dat de acțiunea comună pentru realizarea unui scop comun; vârsta membrilor grupului școlar este de regulă aceeași sau foarte apropiată; este eterogenă (Popovici, 2010, pg. 58-59).

Comunitatea religioasă ca microgrup educațional. Grupurile religioase se asociază în vederea satisfacerii nevoilor și intereselor sociale, a dispozițiilor lor afective și ulterior a nevoilor educaționale. Principalele caracteristici ale grupului (mic) religios sunt: se formează prin voluntariat și astfel relațiile din grup stau sub semnul coeziunii voluntare și a acordului; organizarea este strict ierarhizată; parohia se exprimă educațional dincolo de granițele sale; grupuri religioase sunt de regulă închise deși în mod paradoxal promovează ideea câștigării de adepți; educația are ca efecte convertirea la grupul religios (Popovici, 2010, pg. 59-60).

11.3. Conducerea grupului de elevi

Este realizată de liderul formal al grupului – profesorul – sau de liderul informal al unui grup de lucru. Aspectul specific față de alte grupuri sociale este legat de existența unei preocupări de a educa treptat capacitatea de autoconducere a grupului clasă. Prin metodele de lucru adoptate, profesorii încearcă să transfere treptat elevilor controlul asupra propriilor activități de învățare, acesta fiind unul dintre obiectivele educative importante. De altfel, elevii care au sentimentul că dețin un anumit control asupra activităților pe care le vor desfășura în sala de clasă – împreună cu un sentiment de autodeterminare – sunt mult mai predispuși să obțină succesul școlar. Asemenea elevi sunt mai motivați, muncesc mai mult, sunt mai perseverenți și în cele din urmă realizează lucruri mai dificile. În consecință, profesorii le lasă posibilitatea de a controla tot mai multe aspecte ale activităților desfășurate în sala de clasă, fără a renunța, desigur, la a le supraveghea, astfel încât, în ansamblu, activitățile să se desfășoare în acele direcții care asigură realizarea finalităților pedagogice planificate.

Pentru a le crea elevilor sentimentul că dețin un anumit control asupra activităților pe care le desfășoară în sala de clasă, profesorii adoptă de cele mai multe ori următoarea strategie: îi obișnuiesc cu ideea că vor avea permanent de realizat în clasă diverse sarcini de lucru, pe care cel mai bine ar fi să le desfășoare singuri, cu un minimum de îndrumare din partea profesorului; anunță din timp sarcinile pe care urmează să le realizeze și îi obișnuiesc să le planifice dinainte; îi încurajează pe elevi să-și stabilească singuri anumite termene rezonabile de timp pentru realizarea anumitor sarcini; creează pentru elevi oportunități de a alege modul în care vor lucra pentru îndeplinirea sarcinilor primite și îi obișnuiesc astfel să își stabilească singuri care le sunt prioritățile (Diaconu, pg. 154-155)

12. Abordare conceptuală a globalizării

Termenul “**globalizare**” a apărut la sfârșitul anilor '60 și a fost lansat de un specialist canadian în teoria mijloacelor de comunicare în masă, prof. Marshall McLuhan, Univ. din Toronto și specialistul american în “problemele comunismului”, Zbigniew Brzezinski, Univ. Columbia. McLuhan a extrapolat lecțiile războiului din Vietnam și a lansat expresia “sat global”.

Termenul de **globalizare** a intrat în dicționar prima dată în **1961**. În literatura de specialitate există numeroase definiții ale acestui fenomen contemporan. Câteva sunt sugestive:

- Lumea devine tot mai mult un supermarket global (engl. *a global shopping mall*) în care ideile și produsele pot fi găsite peste tot în același timp. Globalizarea nu vizează, pur și simplu, procesul obiectiv de creștere a intercomunității. Ea vizează conștientul și subiectivitatea individului, adică scopul și intensitatea conștientizării lumii ca spațiu unic. Globalizarea este ceea ce cei din Lumea a Treia au numit, timp de secole, colonizare. Globalizarea se referă la procesul prin care relațiile sociale devin relativ lipsite de factorii distanță și granițe, în așa fel încât viața umană se desfășoară din ce în ce mai mult în largul unei lumi văzute ca loc unic.
- Globalizarea economiei mondiale ar putea fi definită ca fiind procesul deosebit de dinamic al creșterii interdependențelor dintre statele naționale, ca urmare a extinderii și adâncirii legăturilor transnaționale în tot mai largi și mai variate sfere ale vieții economice, politice, sociale și culturale și având drept implicație faptul că problemele devin mai curând globale decât naționale, cerând, la rândul lor, o soluționare mai curând globală decât națională.
- Globalizarea este procesul prin care oamenii de oriunde înțeleg să accepte ceea ce-i aseamănă, punând în surdină ceea ce-i separă. Globalizarea este un proces de tranziție care include toate formulele de organizare socială ca finalitate atât a tranziției postcomuniste, cât și a celei postcapitaliste, adică exact ceea ce ar da sens ambelor procese, tranziția globală.
- Globalizarea este noua ordine economică și politică a lumii, ca sistem multidimensional și corelativ în care coerența este dată de guvernanță globală.
- Globalizarea este expresia unui sistem al lumii în cel mai înalt grad de integrare și deschis permanent integrării.
- Globalizarea este o potențialitate și o tendențialitate a structurilor coerente ale lumii, ca materializare progresivă a raționalității și rațiunii umane universale.
- Globalizarea este procesul de ordonare a lumii, ca îndepărtare de haos, bazându-se pe tehnologie occidentală, finanțe permissive și informații libere, adică liberalizarea accesului la randament și modernitate, la acumularea de bogăție și putere.
- Globalizarea este procesul de funcționalizare a economiei globale, care, în cadrul societății globale, devine aptă să creeze structuri de decizie globală pentru soluționarea problemelor globale.

12.1. Ce nu ar fi globalizarea

Globalizarea a fost deseori identificată cu generalizarea sărăciei, dependenței și criminalității. Există trei modele inadecvate de percepție a globalizării după cum urmează:

1. Globalizarea – problemă de concentrare progresivă a economiilor naționale având ca

obiectiv crearea unei piețe economice mondiale coerente. Însă ordinea economică spre care s-ar tinde țin de controlul național al concurenței internaționale. Concluzia este că globalizarea nu are cum să fie doar internaționalizare, nici măcar o sublimare a internaționalelor, după cum nu poate fi nici imperialism, fie el numit americanizare sau, în varianta franceză, mondializare, victorie a intereselor exclusive ale unui stat.

2. Nu este o tendință de natură pur transnațională. Țările puternice au firme puternice care să acționeze oriunde pe mapamond. O țară puternică are companii transnaționale care să importe produs intern din alte țări și regiuni.

3. Francezii vorbesc de mondialism ca impunere a intereselor capitalului american, anglo-americanii vorbesc de globalism ca supremație a modelului centrat pe speculații financiare și mobilitatea extremă a capitalului financiar. În aceste viziuni, economiile naționale devin amplasamente investiționale, dereglementarea devine o condiție, guvernarea de la distanță, de tip monetar, este reclamată drept rețeta ideală, cel mai capitalizat este cel mai puternic și pentru asta dictează regulile jocului. Economicizarea începe să fie agresivă, protecția socială pierde teren, statul devine minimal, convențiile suprastatale sunt eminamente economice, sensul evoluției este spre economia de tip “offshore”.

4.

12.2. Ce este globalizarea? Fenomen multicausal

Ea poate fi un fenomen, o ideologie, o strategie, sau toate la un loc.

În domeniul software, globalizarea este termenul tehnic ce combină procesele de internaționalizare și localizare. Cele trei direcții ale globalizării (economică, socială și religioasă) se realizează pe infrastructură informațională. Efectele negative asupra companiilor multinaționale axate pe profit – folosirea unor metode legale și financiare sofisticate de a atinge limitele legilor și standardelor locale.

“Conceptul de Globalizare se referă la micșorarea lumii și la mărirea gradului de conștientizare a lumii ca un întreg” – Roland Robertson

Globalizarea este transformarea lumii într-un “colhoz” uriaș, controlat de elita corporatist-bancară. Arhitectul globalizării este J.D. Rockefeller, care recunoaște că preferă suveranității statelor un guvern mondial condus de elita bancară.

Cucerită de piață, dopată de televiziune, sport sau internet, lumea globalizată trăiește în același timp pe fondul unei crize generale a sensurilor vieții, un dezastru cultural și educațional global, simptom îngrijorător, dar sigur, al barbarizării societății viitorului. Cultura tradițională a societăților dispare sau se prefacă în spectacol și marfă (McDonaldizarea), cultura umanistă e eliminată tot mai mult de tehnosciența invadatoare și transformată într-o pseudo-știință. Omul mondial sau globalizat, omul centrat doar economic, riscă să devină omul atomizat care trăiește numai pentru producție și consum, golit de cultură, politică, sens, conștiință, religie și orice transcendență. Probabil acesta este ultimul stadiu în evoluția umanității sau “ultimul om”. În ciuda tuturor acestor avertismente nu putem evita sau elimina globalizarea.

13. Personalitatea și dimensiunile interculturale

Cât de mult influențează dimensiunile culturale structura personalității? Normalitățile individuale depind de normările culturale? Fondul cultural poate genera clasificări, stigmatizări, strategii de abordare? Ce înseamnă sindrom cultural? Care ar fi dimensiunile interculturale și care din aceste dimensiuni au cea mai mare contribuție în înțelegerea personalității umane? Ce-l definește implicit pe celălalt dpdv cultural?

13.1. Provocări

Fiecărei personalități îi corespunde o anumită dimensiune culturală iar dimensiunile culturale sunt la rândul lor formate din suma personalităților care-i compun. Cadrul de referință pentru definirea unei personalități este constituit și compus din factori interculturali. Despre dimensiune interculturală se vorbește preponderent în domeniul educațional. Perioada dinaintea preadolescenței este perioada din viața personală care ar putea fi numită perioada pre-axiologică (Gavriliuc, 2011, p. 228).

Conform DSM5 contextul cultural oferă structura interpretativă pentru comportamentul unui individ care diferă față de normele socioculturale și se stabilește faptul că granița dintre normal și patologic variază în funcție de grupul cultural, în cazul unor tipuri particulare de comportament. Pragul de toleranță pentru simptome sau tipuri particulare de comportament diferă în funcție de grupul cultural, mediul social și familial. Cu toate acestea, nivelul la care o experiență devine problematică sau patologică va fi diferit. Aprecierea unui comportament ca fiind anormal și care necesită abordare medicală depinde de normele culturale care au fost internalizate de individ și aplicate de persoanele din jurul acestuia, inclusiv de către familie și medici. Ținând cont de semnificația fondului cultural se pot corecta interpretări eronate ale psihopatologiei, dar în același timp fondul cultural poate contribui la vulnerabilitate și suferință (e.g., prin amplificarea fricii care menține tulburarea de panică sau anxietatea legată de sănătate). Semnificațiile, obiceiurile și tradițiile culturale pot contribui fie la stigmatizarea individului cu afecțiune mintală, fie la suportul societății și familiei. Fondul cultural poate oferi strategii de adaptare ca răspuns la boală, sau poate sugera necesitatea ajutorului medical și opțiuni pentru accesul la serviciile de sănătate de diferite tipuri, inclusiv medicina alternativă și complementară. Fondul cultural poate influența acceptarea sau negarea unui diagnostic sau aderența la tratament, modificând astfel evoluția bolii și recuperarea. De asemenea, influențează modul în care se desfășoară consultația; ca rezultat, diferențele culturale dintre medic și pacient au implicații în acuratețea și acceptarea diagnosticului precum și în decizia terapeutică, în considerațiile privind prognosticul și consecințele medicale.

Din punct de vedere istoric, termenul de sindrom circumscris cultural este un construct care a fost înlocuit de trei concepte:

- Sindromul cultural reprezintă un ansamblu sau grup de simptome care apar împreună, relativ invariabil prezente într-un grup/comunitate/sau context cultural particular. Sindromul poate fi recunoscut sau nu ca o boală în cadrul culturii respective (sau poate fi etichetat în moduri diferite), dar astfel de tipare culturale ale suferinței și elemente ale bolii pot fi recunoscute de un observator din afară;

- Idiomul cultural al suferinței reprezintă un termen, o frază sau un mod lingvistic de a vorbi despre suferință printre indivizii unui grup cultural (cu etnie sau religie similară) care se referă la concepte comune despre patologie și modalități de exprimare, comunicare sau numire a caracteristicilor esențiale ale suferinței;

- Explicațiile culturale sau cauzele presupuse reprezintă o etichetă, atribuire sau caracteristică a unui model explicativ care oferă o presupusă etiologie sau cauză culturală pentru simptome, boală sau disconfort. Explicațiile cauzale pot fi elemente dominante ale clasificărilor populare ale bolilor, utilizate de publicul laic sau vindecători.

Aceste trei concepte sugerează existența unor modalități culturale de a înțelege și descrie experiențele patologice și care trebuie descoperite în cadrul interviului clinic. Acestea influențează simptomatologia, adresarea la medic, tabloul clinic, așteptările legate de tratament, adaptarea la boală și răspunsul la tratament. Același termen cultural îndeplinește deseori mai mult de una dintre aceste funcții (DSM5, 2016, pg. 14-15).

13.2. Dimensiuni interculturale

Dimensiunile interculturale se extind pe măsura progresului social. Dimensiunile interculturale includ tipurile de învățare socială a căror extensii pot cuprinde variate “inadvertențe culturale”. Care este poziția față de variate aspecte prezente în cadrul social și care încă riscă să fie tratate ca anormale? Comunitățile LGBT (lesbiană; gay; bisexuală; transsexuală-diferențe la identitatea sexuală fizică și psihică; intersexuală-lipsa, din naștere a anumitor organe sexuale interne, transgender-termen umbrelă pentru travestiți, transsexuali, persoane intersex, bărbații efeminați, femeile cu aspect masculin etc.; travestiții nu vor să își schimbe neapărat sexul și nu au neapărat altă orientare sexuală) fac parte din normalitate? Cum pot fi tratate sau înțelese aceste tendințe interculturale care amplifică aspectele psihologice? Cum pot fi analizate din punct de vedere psihologic?

Terminologia implicată în cadrul intercultural face trimitere la tipul de personalitate care se naște, dezvoltă, învață, înțelege și acceptă diferențele evidente din perspectiva culturală sau al orientărilor culturale. Asemenea învățări sunt apropiate de exerciții de acceptare culturală respectuoasă și de instalarea și acceptarea unei noi stări de normalitate. Modelarea comportamentală și atitudinală în cadrul societăților interculturale este nu doar necesară ci și vitală pentru interacțiuni constructive și pașnice și astfel abordarea celui nou social și din perspectiva acestor uriașe variațiuni culturale într-o societate profund “interculturală”. Singurii predictorii pentru o rată mai redusă a obedienței în majoritatea studiilor clasice sunt preocuparea empatică mai pronunțată și dorința de control mai accentuată a subiecților (Gavriliuc, 2011, p. 86).

Dimensiunile interculturalismului sau multiculturalismului aduc nu doar provocări de natură psihică ci și provocări de natură biologică și de confort personal. Multiculturalitatea este o consumare a realității existențiale alături de indivizi proveniți din mai multe culturi și care își afirmă particularitățile specifice în mod izolat, evitând contaminările. Multicultural și pluricultural au o predominantă dimensiune statică; într-o abordare multiculturală interacțiunile nu sunt excluse, dar ele nu sunt implicate conceptului. Așa se explică de ce multiculturalismul care consideră suficientă juxtapunerea culturilor lasă drum liber unor

practici rasiste precum apartheidul. Interculturalitatea are un conținut mai larg și include interacțiune, schimb, deschidere, reciprocitate, solidaritate, recunoașterea valorilor, a modurilor de viață, a reprezentărilor simbolice la care se raportează ființele umane, indivizi sau societățile în interacțiunea lor cu altul, în înțelegerea lumii, în recunoașterea importanței lor, recunoașterea interacțiunilor care intervin simultan între multiplele registre ale aceleiași culturi și între culturi diferite în timp și spațiu. Rey apud (Plugaru & Pavalache, 2007, p. 8).

Hall&Hall au identificat mai multe tipuri de dimensiuni interculturale care se manifestă în variate latențe în cadrul culturilor existente. Câteva dintre acestea ar fi (Martinelli(coord.), 2000, p. 23):

- Capacitatea/viteza decodificării unor mesaje și acționarea ulterioară în conformitate cu acestea. În cadrul unor culturi sau micro-culturi, datorită acestei dimensiuni se pot lega mai repede prietenii decât în alte culturi (Ex: discuția între un nordic și sudic despre atitudinile oamenilor când sunt supărați). Creșterea rapidă a unei familiarități din cadrul anumitor culturi, poate fi pusă tot pe seama acestei viteze de înțelegere și decodificare a mesajelor/informațiilor. Totuși, anumite componente culturale comportă mesaje zise “lente”. Aici pot fi amintite: arta, documentarele TV, anumite relații de durată etc;

- Contextualizarea ridicată sau scăzută. De exemplu, în cadrul unui cuplu care are câțiva ani de stat împreună, contextualizarea rapidă și amplă este prezentă într-o proporție foarte ridicată și deci nu este nevoie de prea multe cuvinte pentru a reprezenta contextul. Același lucru se poate observa și în cadrul unor relații de prietenie care au ceva vechime și soliditate. Contextualizarea este înțeleasă ca metodă de reconstrucție rapidă sau lentă a unor elemente absente din cadrul discuției curente însă care ar putea ajuta la crearea unei imagini de ansamblu mai complete și mai relevante. În acest calup de idei se poate adăuga și decontextualizarea și recontextualizarea (Cabac & Scutelnic, 2013). Culturile tipice unde contextualizarea este mai amplă sunt caracterizate de rețele relaționale vaste pe când culturile unde înțelegerea contextului este mai redusă, de obicei sunt caracterizate de relații sociale mai reduse (Martinelli(coord.), 2000, p. 23);

- Teritorialitatea sau simțul proprietății exprimă și presupune acel simț al posesiunilor asupra unui cadru geografic și material. Invadarea acestuia este resimțită ca agresiune sau în unele cazuri ca o violare a unei intimități personale. Acest sentiment al oamenilor legat de intimitatea asupra propriului spațiu și a lucrurilor materiale cuprinse în acest cadru este în unele cazuri și un indiciu de putere. Spațialitatea personală este de multe ori înțeleasă ca o proprietate, prin extensie, unde fiecare resimte satisfacerea simțului proprietății;

- Spațiul personal exprimă distanța pe care o adoptă fiecare față de ceilalți și a fost comparat cu un “balon” pe care îl poartă fiecare (Martinelli(coord.), 2000, p. 23). Propriul comportament nu poate fi stânjenit sau obstrucționat într-un anumit fel în cadrul acestei bule personalizate (ca protecție). Astfel fiecare dobândește un comportament spațial involuntar pe care-l comunică celuilalt. Încălcarea acestuia este percepută sub forma generării unui disconfort personal, agresiune emoțională și care naște instant reacții de apărare. Culturile diferă la distanțele considerate propice în cadrul conversațiilor. În general, cineva care adoptă o distanță prea mare este considerat rece și rigid pe când dacă cineva încearcă să se aproprie mai mult decât ceea ce este perceput ca fiind distanța justă, poate părea ofensator, intimidator sau nepoliticos (Martinelli(coord.), 2000, p. 23);

- Dimensiunea timpului și raportarea față de acesta. Timpul monocronic și policronic reliefează structurarea culturală a trecerii/percepției timpului. În culturile monocronice timpul este considerat o resursă importantă iar ordinea, planificarea riguroasă, punctualitatea și perseverența sunt considerate etaloane absolute. Culturile policronice sunt caracterizate de flexibilitate, simultaneitatea activităților și importanța acordată relațiilor interpersonale iar timpul este perceput ca un factor care poate fi utilizat pentru direcțiile menționate (Martinelli(coord.), 2000, pg. 23-24);

- Culturi informale și culturi formale. În cadrul culturilor informale, egalitatea indivizilor este accentuată și se îndepărtează majoritatea barierelor legate de statusurile persoanele acelei colectivități. Rigiditățile colective și comportamentale au fost abolite și există astfel relații armonioase și bazate pe înțelegerea celuilalt. Culturile formale recurg de obicei la raporturi ierarhice, normele și regulile sunt mai rigide, domină respectarea protocolului și se face apel la diverse uzanțe;

- Culturi bazate pe respectarea anumitor componente religioase și culturi post-religioase și agnostice. Influențele aspectelor religioase pot fi marcante în cadrul propriei individualități și pot predetermina raportarea socială și acceptarea diferențelor. În multe cazuri paradoxale, cei cu anumite convingeri religioase puternice într-o anumită direcție, devin la fel de “puternici” în intoleranța/neacceptarea altora care diferă de ei deși la baza propriei religiozități stau învățături legate de acceptarea și înțelegerea care trebuie arătată semenului indiferent (de) cine este acesta.

13.3. Conduite interculturale

Mai multe studii au demonstrat că dimensiunile specifice prezente în interiorul modelului axiomelor sociale sunt: cinismul social, complexitatea socială, răsplata pentru efort, spiritualitatea (denumită ulterior religiozitate) și controlul destinului (Gavriliuc, 2011, p. 167). Bond&Leung au descris axiomele sociale ca și credințe generale, independente de un context și pe care oamenii le dobândesc ca rezultat al experienței lor de socializare (Gavriliuc, 2011, p. 166). În acest cadru se poate insera și noțiunea de comportament prosocial care a fost definită de Hoffman ca “o conduită orientată spre ajutorarea, protejarea, sprijinirea, dezvoltarea celorlalte persoane, fără așteptarea unei recompense externe” (Gavriliuc, 2011, p. 309). În cercetarea lui Levine, Norenzayan și Philbrick caracteristicile socioculturale care corelau semnificativ cu comportamentul de ajutorare au fost forța economică și gradul de individualism propriu fiecărui oraș în parte (Gavriliuc, 2011, p. 312).

Întâlnirile interculturale sunt acompaniate de aceste dimensiuni și posibil și altele. C. Cucoș a sintetizat câteva conduite interculturale necesare a fi manifeste în actualul cadru social: disponibilitatea spre a cunoaște; acceptarea alterității dintr-o perspectivă neutră. De cele mai multe ori, celălalt este perceput fie ca similar, și deci acceptat, fie ca dușman, și deci respins; aptitudinea de a percepe ceea ce este străin într-o manieră reliefatoare, flexibilă prin refuzarea grilelor de lectură rigide, simplificatoare și nivelatoare, care au avantajul de a fi familiare și prin aceasta ușor de utilizat, dar sărăcesc realitatea de multe din dimensiunile sale; trăire situațiilor ambivalente fără teamă, ca premisă pentru acceptarea diferitului; dominarea și înfrângerea fricii față de celălalt; capacitatea de a pune în discuție și a reformula propriile

norme. Sistemul referențial socio-cultural ne determină comportamentul, iar prin recunoașterea relativității acestui sistem individul devine capabil să îl îmbunătățească și astfel să se adapteze mai ușor; atitudinea favorabilă de a experimenta moduri existențiale, de gândire și de raportare diferite; aptitudinea de a asuma conflicte, ca a treia și cea mai pozitivă variantă de conduită în cazul divergențelor, celelalte două fiind refuzul realității și transformarea divergenței în ostilitate. Conflictele trebuie asumate cu calm și negociate într-o abordare de tip câștig-câștig/i; capacitatea de a dobândi identități mai largi (de european, de cetățean al lumii) dezvoltând o loialitate de tip nou, în care să se integreze identitățile națională, regională, profesională, socială. Cucoș apud (Plugaru & Pavalache, 2007, pg. 15-16).

14. Valorile sociale și interculturale

Care ar fi valorile sociale cele mai căutate? Sau care valori au un grad de universalitate mai ridicat? Dreptatea, frumusețea, egalitatea, moralitatea, democrația? Cât de rapid se schimbă valorile sociale? Sunt ele într-adevăr normative? Sau au doar caracter orientativ? Care este calea de instituire a unei valori sociale? Cine o impune? Un grup restrâns, tendințe necunoscute, interese oculte, de la sine, conștiința colectivă? Care factori determină persistența unor valori sociale? Care factori o fac învechită? Ce este în fond o valoare socială (un bun comun apreciat și adjudecat sau ceva personalizat preluat prin naștere)?

Când se generează valorile pentru prima dată în viață? Cum se mențin și cum se schimbă? Avem înnașcute anumite tipare ale valorile sau valori naturale înnașcute? Sau doar fundalul pentru achiziția acestora? Sau doar valorile universale (respectul, libertatea, bunătatea, dreptatea, egalitatea, dragostea, responsabilitatea, onestitatea, solidaritatea, adevărul, curajul, prietenia, onoarea, curajul) sunt înnașcute iar cele relative (raportate la societate) dobândite?

Fiecare generație a colecționat și apreciat anumite tipuri de valori sociale. Fiecare generație crede/a despre următoarea generație (sau generația tânără) că este inferioară, greu de înțeles și ușor anormală. Fiecare generație a cultivat valorile pentru beneficiul propriu ținându-se cont mai ales de armonizarea necesară sau pentru... evitarea conflictelor.

Ambiguitatea semantică sau polisemantică este prezentă în cadrul definiției generale a unei valori. “Valorile reprezintă, de fapt, acele comportamente, procese de gândire, trăsături de caracter, pe care societatea le consideră corecte, bune, cu rezultate dezirabile, care merită să fie preluate de alții, în funcție de morala fiecăruia și de liberul arbitru.” (Niță & Grădinaru, 2016). Conform lui Taylor, noțiunea de orizont sau cadru moral sau cadru, definește legătura esențială între identitatea de sine și un anumit tip de orientare în spațiul moral (Gavriliuc, 2011, p. 222) și prin urmare contează valoarea sau orizontul moral, spiritual, educațional, estetic, religios,

Traseismul valorilor: existența valorilor – procesul internalizării acestora – suprapunerea cu propria identitate – analizarea altora din perspectiva lor – elaborarea unor valori ajustate. Și pe lângă etapele menționate, trebuie să înghesuim și apărarea acestora și suprapunerea cu propria identitate.

Internalizarea valorilor este un proces complex, desfășurat pe o perioadă lungă, transmitere prin părinți și prin școală, se desfășoară conștient sau inconștient. Persoana internalizează valorile dezirabile definite astfel de propriul mediu dar și de propria structura. Apetența pentru anumite valori poate fi și înăscută uneori. Astfel individul oferă un sens propriu al existenței și conferă semnificație propriei vieți cu efecte asupra vieții cognitive, sentimentale, inter-relaționale etc. (Gavriliuc, 2011, p. 138). Procesul internalizării se desfășoară și prin actul educației “Dimensiunea valorică este intrinsecă educației, deoarece - prin instruire - valorile sunt asimilate și transmise generațiilor viitoare, iar finalitatea constă în formarea capacității persoanei de a crea și promova ea însuși valori pozitive” (Niță & Grădinaru, 2016), (Cucuș, Pedagogie, 2002, pg. 116-117).

“Cu toate acestea, ontogeneza orientării valorice nu se suprapune în întregime cu ontogeneza moralei. Sistemul personal de valori nu cuprinde numai valori morale, ci și valori sociale, politice, estetice, religioase, acestea fiind de fapt tipuri de valori care, la rândul lor, cuprind mai multe valori reprezentative. Totodată, tipurile de valori se organizează sub forma unei ierarhii în cadrul sistemului personal de valori, în funcție de importanța pe care valoarea respectivă o are pentru viața subiectului. Pe măsură ce aceste valori se internalizează la nivelul personalității individului, ele devin evidente și în comportamentul acestuia, adică vom observa o mai mare coerență între valori, atitudini și comportament. Cadrul de formare a orientării valorice și implicit a sistemului de valori este procesul de socializare, în care copilul și mai apoi adultul achiziționează cunoștințe, deprinderi, atitudini și comportamente. În acest sens, Iluț (2001, p. 43) aprecia că începutul organizării unui sistem de valori debutează odată cu intrarea în preadolescență (12-13 ani), căpătând coerență și o anumită stabilitate spre sfârșitul adolescenței și începutul tinereții. Cu toate acestea, sistemul de valori rămâne deschis modificărilor și transformărilor care apar de-a lungul vieții individului, valorile devenind, prin internalizare, componente structurale ale personalității individului.” (Gavriliuc, 2011, p. 228).

Valorile sociale sunt acele acte de construcție internă între bine, rău și relativ și care se codifică în atitudini, comportamente, reacții (apreciate de marea majoritate ca fiind benefice și utile) etc. Diferă de la societate la societate și de la decadă la decadă. După considerațiile lui Spranger, cele șase tipuri de personalitate determinate de dominanța uneia dintre valorile identice sunt: tipul economic, teoretic, estetic, tipul social, politic și religios (Gavriliuc, 2011, p. 237). Desigur că fiecare din cele șase tipuri determină preponderența anumitor valori în structura personală a unui individ.

Prin urmare ce este o valoare? Un principiu călăuzitor care determină la anumite acțiuni și la anumite atitudini alături de anumite dezamăgiri (personale), critici individuale/colective, sisteme de evaluare și de “clasificare” a indivizilor/individelor, vânarea “imperfecțiilor” și a celor care sunt “sub” (diferiți, ciudați). Unele probleme de ne-adaptare la contexte sociale pot reprezenta expresia unor valori rigidizate, osificate, “ochelari de catâr”. Dar ce este o valoare socială? Un construct comun (principiu călăuzitor comun) pentru reglarea unei bune conviețuiri? Ce este o valoare interculturală? Un acord universal asupra anumitor comportamente acceptabile? “Rokeach (1973) a realizat o diferențiere între valorile personale și cele sociale atunci când a definit setul de valori finale (valori personale - armonia interioară, supraviețuirea etc. - și valori sociale - pacea în lume, prietenia adevărată etc.). Autorul american

a subliniat că valorile personale sunt concentrate asupra self-ului unei persoane, în timp ce valorile sociale sunt centrate pe societate” (Gavriliuc, 2011, p. 185).

Valorile determină o bună funcționare a societății pe următoarele nivele: cooperarea și dezvoltarea relațiilor pozitive sau reciproc compensatoare, identificare onorantă; progresul ariei specializărilor în cadrul muncii și creșterea gradului inovator al acesteia; nevoia încurajării valorilor în cadrul propriului grup ca astfel individul să beneficieze de o dezvoltare armonioasă (Gavriliuc, 2011, pp. 138-139). Din perspectiva instituțională valorile pot fi “Criterii transsituaționale, repere ale dezirabilității umane, care servesc ca principii directoare în viața oamenilor” (Schwartz apud (Gavriliuc, 2011, p. 136)).

14.1. Modelul Schwartz

Shalom Schwartz (1987) a elaborat un model al sistemului de valori care vizează aspectele motivaționale diferențiatorie din cadrul valorilor. “Raționamentul care a stat la baza distincției celor zece tipuri de valori a fost susținut de trei cerințe ale existenței umane: nevoi biologice, elemente de coordonare a interacțiunii sociale și cerințe de conviețuire și funcționare în grup” (Gavriliuc, 2011, p. 136). Astfel Schwartz a clasificat 57 de valori grupate și testate în 25-70 de țări.

Modelul a grupat (și ierarhic) zece tipuri de valori universale iar fiecare tip include câteva valori reprezentative:

1. Bunăvoința care include spirit de întraajutorare, onestitate, iertare, loialitate, responsabilitate, prietenie adevărată, viață spirituală, dragoste matură, semnificația vieții;
2. Auto-direcționare care include creativitate, libertate, independență, curiozitate, alegerea propriilor idealuri;
3. Universalism care include deschidere, înțelepciune, dreptate socială, egalitate, o lume a păcii, frumusețe, unitate cu natura, protecție a mediului, armonie interioară;
4. Securitate care include siguranța familiei, siguranța națională, ordine socială, curățenie, reciprocitate a favorurilor, sănătate, sentiment al apartenenței;
5. Conformism care include politețe, ascultare, disciplină de sine, ascultare a părinților și a vârstnicilor;
6. Realizare care include succes, abilități, ambiție, influență, inteligență, respect de sine;
7. Hedonism care include plăcere, bucurie a vieții;
8. Stimulare care include îndrăzneală, varietate a vieții, o viață interesantă;
9. Tradiție care include umilitate, acceptare a propriei condiții, devotament, respect pentru tradiție, moderare, detașare;
10. Putere care include putere socială, autoritate, bogăție, păstrare a imaginii publice, recunoaștere socială (Gavriliuc, 2011, pp. 136-137).

Schwartz & Parsons susțineau că funcția socială a valorilor este de a motiva și controla comportamentul membrilor unui grup, proces bazat pe două mecanisme fundamentale: primul se referă la modul în care se utilizează valorile cu scopul definirii anumitor comportamente/cerințe; al doilea se referă la rolul valorilor de a funcționa ca principii internalizate ale individului, ulterior ca atitudini și comportamente (eliberează grupul de presiunea exercitării unui control social permanent) (Gavriliuc, 2011, p. 138).

14.2. Valori universale

Antropologii sociali au căutat să identifice valorile universale sau ceea ce stă în spatele unor valori universale (ceea ce este general uman, dincolo de determinările sociale, culturale și istorice) prin studierea sistematică a diferitului cultural și stabilirea a ceea ce este comun pe baza principiului “ceea ce este local adevărat este adevărat pretutindeni” (Gavriliuc, 2011, p. 146).

K. Lewin a considerat că valorile influențează comportamentul, dar nu au caracterul unui scop sau ideal (Gavriliuc, 2011, p. 219). Conform lui Kallos&Roth omul este cel care creează valorile și dă sens și semnificație acestora (Gavriliuc, 2011, p. 223). Studiul lui Christensen a relevat faptul că atitudinea față de infidelitatea conjugală prezintă o variație interculturală considerabilă în funcție de culturile de care aparțin subiecții. Astfel, în eșantionul danez numai 10% dintre subiecți o respingeau categoric iar în cel de pe coasta de vest a SUA, 90% își manifestau dezaprobarea față de o asemenea practică (Gavriliuc, 2011, p. 288). Probabil aici ar fi utilă o reconsiderare din perspectiva toleranței ca răspuns la întrebare comparativ cu atitudinea de acceptare neajutorată, complacere reciprocă (cvasi-răzbunare) etc.

Cele trei nivele ale valorilor sociale clasificate de M. Rokeach sunt: valori de maximă generalitate (valori instrumentale - desemnate de moduri de conduită, valori finalități - reprezentate de idealuri sau scopuri); valori de generalitate medie (valori de acțiune, valori de relaționare socială, valori de autorealizare, valori ale satisfacției afective); valori de generalitate scăzută, în funcție de potențialul latent sau manifest al valorii respective (valori de acțiune orientative, valori de acțiune efective, valori de relație dispoziționale, valori de relație active, valori de autorealizare vizate, valori de autorealizare efective, valori de satisfacție afectivă așteptate, valori de satisfacție afectivă dobândite).

Accepțiunile stării de bine din perspectiva cercetării realizate de Frost&Frost în România au fost: nivelul de actualizare, raportarea individului la “celălalt” și la lume, calitatea vieții și prezența comunitarianismului (Gavriliuc, 2011, pg. 244-245). Rezultatele cercetării “aspirațiile de viață în relație cu starea de bine psihologic” (Frost&Frost, 2000) pe eșantionul studenților din România au evidențiat următoarele aspecte: valoarea cea mai importantă este acceptarea de sine, urmată de afiliere, succes financiar și sentimente comunitare; nu există o corelație între succesul financiar și împlinirea în viață; sentimentele comunitare, atunci când ocupă un loc important în ierarhia valorilor, corelează pozitiv cu un nivel ridicat de împlinire în viață; semnificația valorii succes financiar este diferită de cea a eșantionului american, subiecții români înțelegând prin succes financiar independență, libertate de a alege singur în viață, rezultate pozitive și exprimare de sine.

În urma studiilor desfășurate în perioada 2006-2009 “autismul social” la români a fost descris ca “partajarea unui spațiu comunitar și a unei rețele de interacțiuni într-un context biografic și istoric ce îndeamnă generalizat la dezangajare, retractilitate, iresponsabilizare și descrie o specie de proces de grup care nu este apanajul unei strategii de viață individuale” (Gavriliuc, 2011, p. 320).